

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn ; Kristiania : Gyldendal, 1916

Fysiske størrelse | Physical extent:

Begtrup, Holger.

Christen Kold.

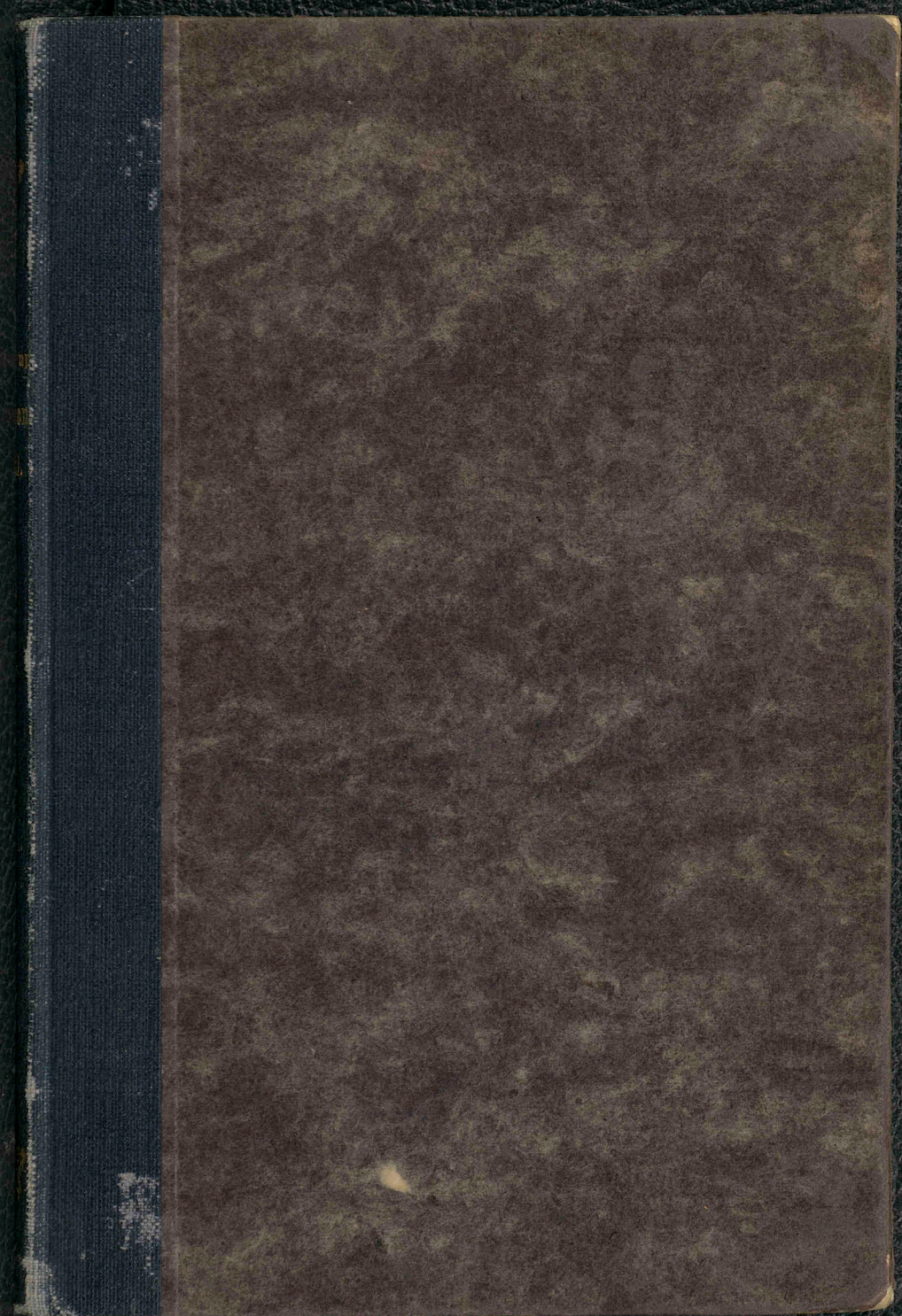
97 s. :

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

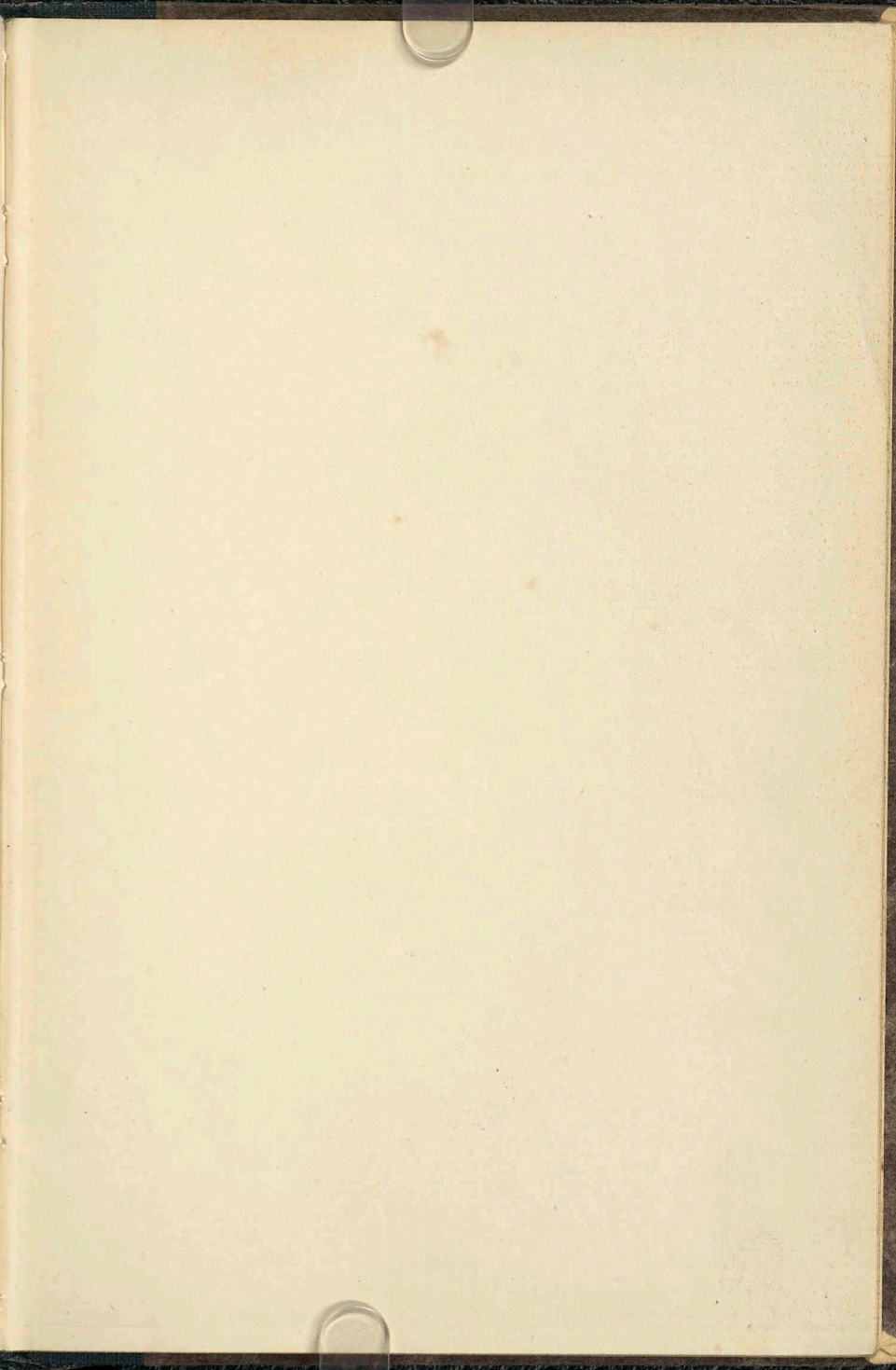
44, - 185

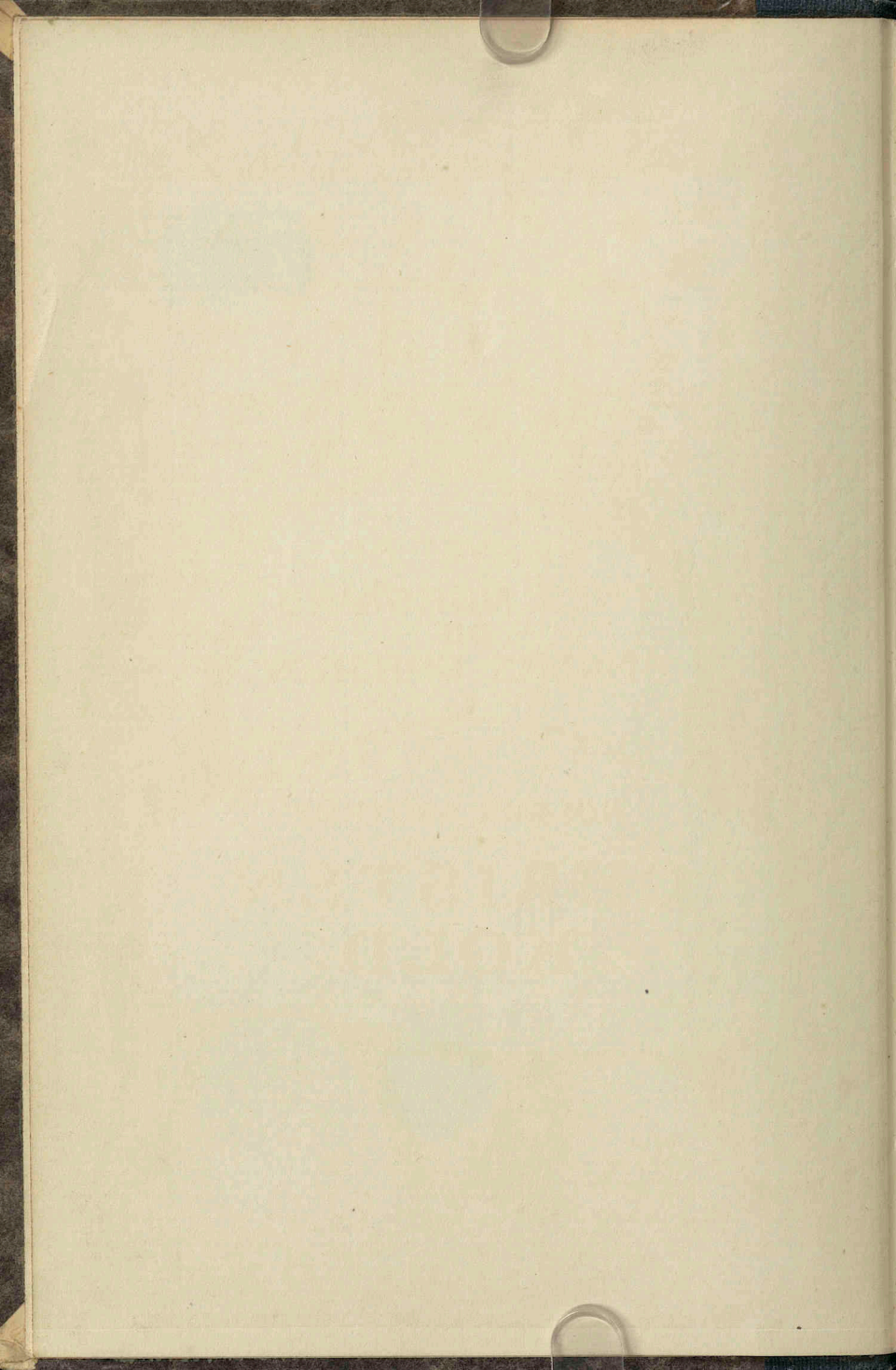
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130024233491

FOLKETS FØRERE

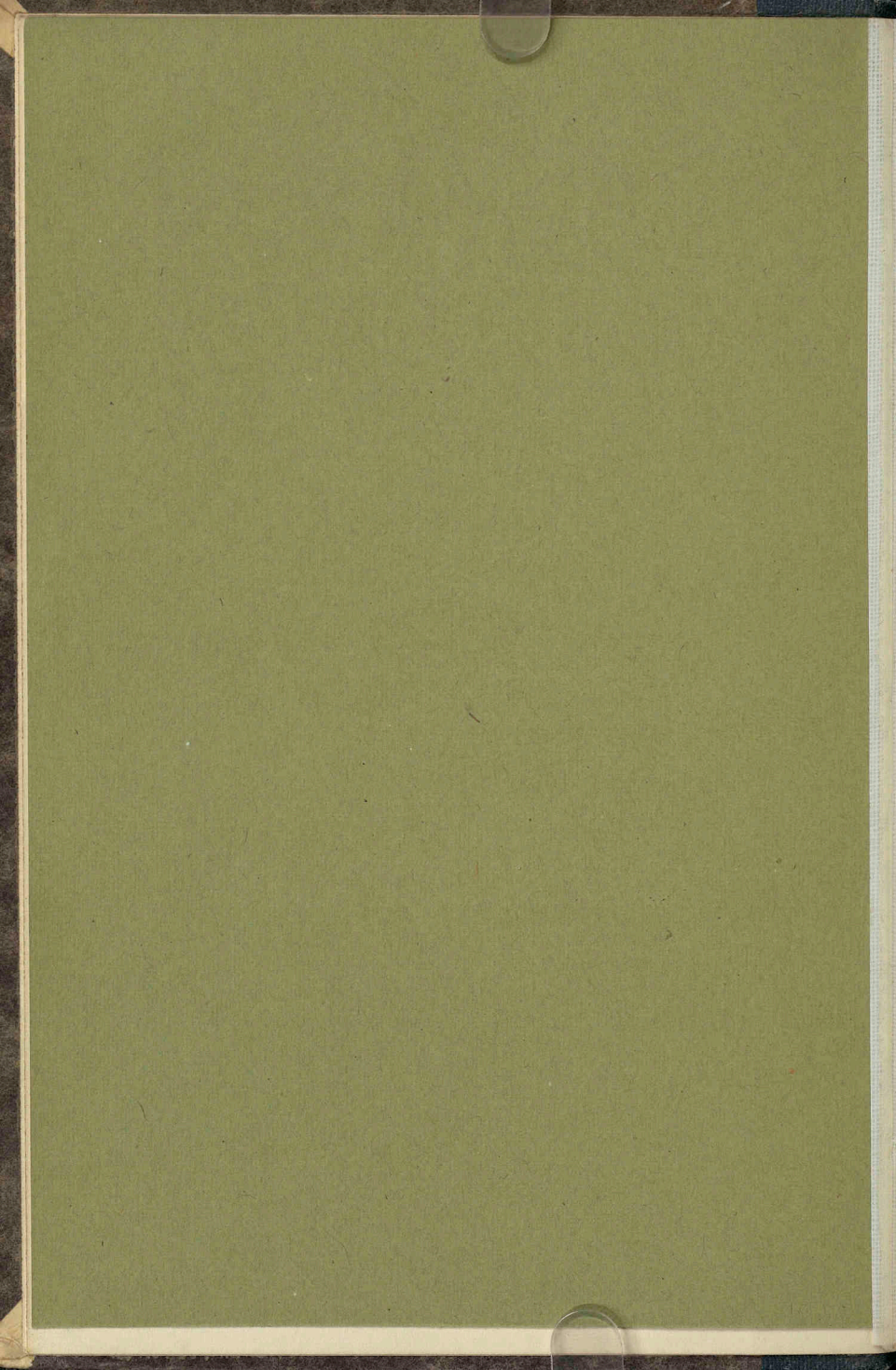
UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD
OG
ANDERS UHRSKOV

HOLGER BEGTRUP

CHRISTEN
KOLD

1916 8 3095

G · B · N · F

FOLKETS FØRERE

CHRISTEN KOLD

AF

HOLGER BEGTRUP

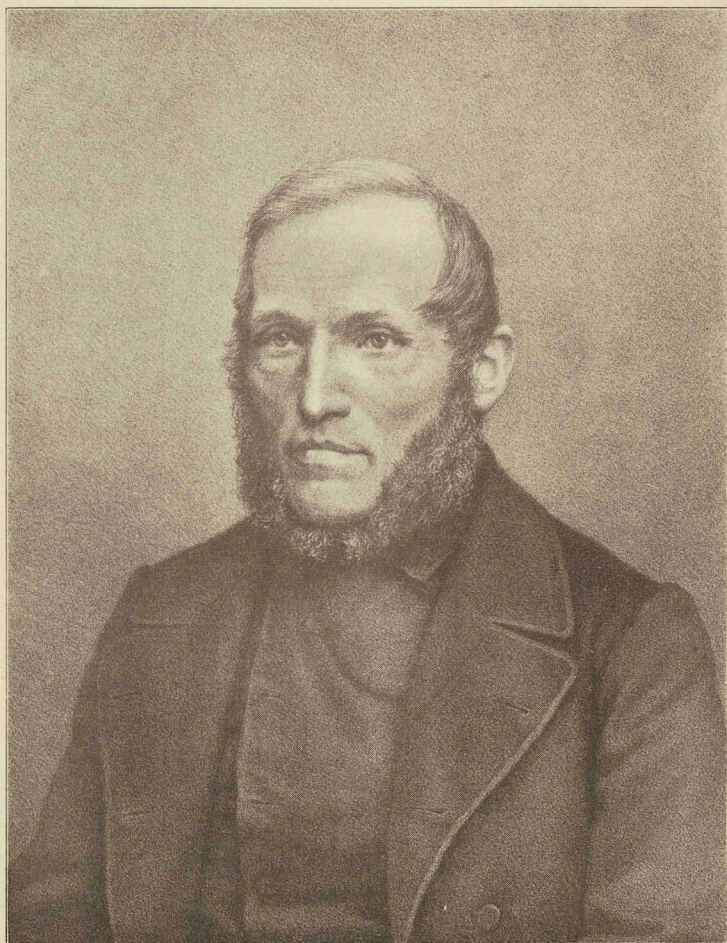
GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FÖRLAG - KJÖBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCXVI

UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD OG ANDERS UHRSKOV.

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN

C. Hold

Ved Christen Kolds Jordefærd blev det med Rette sagt af Præsten Ludvig Helveg, at her var en Høvding falden. — Kold var i Sandhed een af »Folkets Førere«. Men denne Stilling vandt han ikke ved i det ydre at hæve sig over Folkets brede Lag, hvorfra han stammede. Han var jævn som faa, og hans Tale drejede sig altid om det, som ethvert vaagent Menneske kan opleve i sit eget Indre. — Han var en Profet, men ikke af dem, som lever i storslaaede Syner over Tidernes Gang. Hans Blik var fæstet paa Sjælelivet hos den danske Menigmand. Derinde vilde han fremme Folkeandens Gerning. — »Hans Digten og Tragten«, blev der sagt af en anden Taler ved hans Jordefærd, Præsten L. C. Hagen, »samlede sig i eet, man kunde næsten sige i eet eneste, nemlig dette, at bringe Folket eller maaske rettere Mennesket til Bevidsthed om sig selv.«

Efter Grundtvigs Ønske holdt Christen Kold en stor Tale ved Vennemødet i 1866. Den formede sig som en mesterlig Fortælling af hans eget udvortes og aandelige Levnedsløb med det Sigte at vise Tilhørerne, hvorledes han var bleven dannet til en Folkeoplyser. Som Kærnen i det hele fremhævede han »Ordets Magt til at tale til Hjertet og gøre Menneskene skikkelige, glade, fri og lykkelige.«

Denne Tale er vor bedste Kilde til Kundskab om Kolds Liv, og den vil derfor blive lagt til Grund for dette lille Mindeskrift, der udsendes til Folkelæsning i Hundredaaret efter Christen Kolds Fødsel.

I.

Hans Barndom og første Ungdom.

(1816—1836).

Christen Mikkelsen Kold kom til Verden i Thisted den 29. Marts 1816.

Hans Fader var en fattig ung Skomager, der skal have været en Ætling af Tordenskjolds Kammer tjener. Moderen, *Kirsten Marie Kristensdatter*, var af Bondeslægt fra Thy.

Christen var sine Forældres første Barn, og de ejede ikke meget mere end deres flittige Hænder, da han blev født. Men ved stor Stræbsomhed og Nøjsomhed arbejdede de sig efterhaanden frem til nogenlunde Velstand.

Skomager Kold var een af dem, der lægger Skilling paa Skilling, indtil det bliver til Dalere. Han taalte ikke, at noget gik til Spilde. Hans Tankegang var den: Af intet kommer intet, men hvor der er lidt, dær kan Gud lægge Velsignelse i det, saa det bliver til mere. Derfor skal vi være omhyggelige med de smaa Ting.

Da han engang saae sin Søn aabne Vesten ved at hive i den fra neden, saa alle Knapperne røg ud af Hullerne, sagde han fortrædelig: »Du bliver til ingen Ting i Verden! Naar jeg gaar forbi et Gadehjørne, hvor det blæser, saa nænner jeg ikke engang at knappe min Frakke for ikke at spolere Knaphullerne.«

Om sin Moder fortæller Kold, at hun var en aparte, en sær En. Ingen af dem, der omgikkes hende, forstod hende. Maaske forstod hun heller ikke dem; men hun forstod dog temmelig godt, hvorledes de skulde hjælpes, naar de fejlede noget.

»Hun var den første,« siger han, »der begyndte at fremkalde en folkelig Oplysning hos mig, at gøre mig til folkelig Oplyser, og det gjorde hun, uden at hun vidste det, thi hun var ikke nær saa klog som jeg, og jeg er ikke nær klog nok. Min Moder var overordentlig dygtig baade til aandelig og legemlig Gerning. Hun havde uaf-ladelig travlt med at arbejde, og hun var nødt dertil, thi mine Forældre var fra Begyndelsen af fattige Folk. — Naar vi Børn skulde lege, og vi ikke havde noget at lege med, saa laante hun os sit Fingerbøl, og saa lavede vi Oste af Sand, og det blev vi ved med saa længe, til det ikke læn-gere var morsomt. Saa var der en og anden, og det var ofte mig, der var saa skarnagtig at ville more sig med at slaa de andres Oste om, og saa skete det ofte, at min Moder gav mig en Øre-figen og sagde: »Du er en grim Dreng!« Men det var ogsaa mange Gange Tilfældet, — at hun sagde: »Kom, Børn, lad mig fortælle jer en Hi-storie!« Og naar hun havde fortalt den, saa kom der Liv og Munterhed igen, saa kunde vi igen begynde paa den opbyggende Virksomhed med at lave Sandoste og forglemme den nedrivende. — Min Moder havde en ni, ti Historier, og dem fortalte hun saa ofte, at vi kunde dem udenad, saa at vi kunde rette hende, naar hun sagde et Ord fejl; men vist er det, at naar vi havde hørt Historien, kom der altid en saadan Livlighed til-stede igen, at vi kunde begynde at lege.«

Saaledes gjorde han sine første Erfaringer om

Ordets Magt, og de blev stadfæstede ved, hvad han oplevede af Fortælling i andre Hjem.

Der var en halv Snes gamle Koner og Mænd i Thisted, hvoraf et Par fortalte Spøgelsehistorier, en anden fortalte forskrækkelig lange Æventyr, og Kolds egen Gamlefar fortalte Legender. — Det var for Drengen, som om Solen skinnede meget klarere i disse Huse end i andre. Det forekom ham, som om Kaffen, han fik dær, var meget bedre end den, han fik, hvor der ingenting blev fortalt. Han syntes, at der var saa varmt og hyggeligt i de Huse, hvor disse Historier blev fortalte, mens der derimod i de andre var saa sort og koldt.

Man mindes uvilkaarligt om Grundtvigs Fri-skolesang:

Der skinner en Sol i Lys og Løn,
 Hvor Aand har Mund og Mæle.
 Som Fugle smaa, naar Skov er grøn,
 Da kvidrer Barnesjæle.

Af saadanne gode smaa Minder fra Barndommen udleder Kold sin første Forstaaelse af det fri Ords Værd til levende Skolebrug.

Hans Moder havde i sin Ungdom tjent hos Byens Sognepræst, Amtsprovst Carstensen. Men hun satte dog mere Pris paa Kapellanen, *Hans Agerbek*. Det var en ualmindelig Kærlighed, hun bar til ham, og hun forsikrede tit med Taarer, at der ikke var nogen anden Præst i Verden, der kunde lignede med ham.

Hun havde vistnok ikke nogen udviklet Forstaaelse af kirkelig Kristendom, men hun ejede den gammeldags Guds frygt, som stoler paa, at alle Ting tjener dem til Gode, som elsker Gud. Og denne Forsynstro gav hun sin Søn i Arv. Den blev Sjælen i hans Betragtning af Menneske-

livet i det hele og Ledestjernen for ham selv i hans mærkelige Livsførelse.

Det var vist Moderens Beundring for Pastor Agerbek som Prædikant og Lærer, der gjorde, at hun fik Lyst til at faa sin ældste Søn til Bogen.

I sit ellefte Aar var han ellers bestemt til at være Skomager som sin Fader. Men Faderen fandt, at han kun havde daarlige Evner dertil. »Da jeg var elleve Aar,« sagde Faderen, »kunde jeg sy Tobaksdaaser og Tegnebøger lige saa smukt som nu.« Han havde nok glemst, at han selv havde været Begynder engang.

Det var forskrækkeligt for Christen at høre paa alle de Skænd, han fik af sin Fader. Han gik derfor til sin Moder og sagde: »Er det dog sandt, at jeg er saa sølle. Jeg synes dog, at jeg er den dygtigste i Skolen.« — »Du er god nok, min Dreng,« svarede hun. Men det var kun en daarlig Trøst.

Med Skomageriet blev det imidlertid snart forbi, fortæller han. »Da jeg havde været i Skomagerlære halvanden Dag, kom min Moder om Eftermiddagen Kl. 3 og tog mig stiltiende ved Haanden og trak mig op fra Bænken, som jeg sad paa, og sagde blot disse Ord: »Kom du, min Dreng, du skal ikke være Skomager.« — Fra den Tid var der ikke Tale om andet, end at jeg skulde være Skolemester, skønt Degnene var de foragteligste Folk, min Moder vidste af at sige. Jeg maatte bestandig høre: »Du duer ikke til andet, derfor skal du være det. Det er det bedste, uduelige Mennesker kan komme til, for naar Degnene bliver gamle, saa bliver der slaaet Melgrød op paa Væggene med Søm, saa at de kan gaa og slikke den af.«

Det var dog nok ikke alene med Øje for Deg-

nenes gode Efterløn, Moderen vilde have ham til Skolelærer. Som saa mange fromme Lægfolk har hun haft Lyst til at hakke lidt paa »den gejstlige Stand«, men havde dog intet højere Ønske, end at hendes egen kære Søn skulde komme til at høre til den.

Hun gik derfor til Amtsprovst Carstensen, sin gamle Husbond, og ved hans Hjælp fik Christen Kold en Plads som Lærer allerede Aaret efter sin Konfirmation.*)

Han blev gjort til »Omgangslærer« i Landsbyen Faartoft, da det vel var vanskeligt at skaffe en ældre, duelig Person til det magre Embede. Men da Amtsprovsten fremstillede ham for de forsamlede Børn og deres Forældre, saae Bønderne helt misfornøjede paa den lille »Købstds-dreng«, der skulde holde Skole for deres store Knægte. Han blev ogsaa selv ræd, da han opdagede, at flere af Skoledrengene kunde se ham over Hovedet, da han tilmed var særlig lille af Vækst.

»Det gøs i mig«, fortæller han, »ved at tænke paa, at jeg skulde være deres Lærer. Men saa faldt det mig ind, at jeg skulde holde en Tale, og det var den første, jeg har holdt. Jeg sagde da baade til Børnene og Forældrene og alle de tilstedeværende: I er meget større end jeg, og skal det komme an paa at slaas, saa kan I banke mig. Men jeg har ikke til Hensigt at ville slaa jer, og derfor haaber jeg ogsaa, at I ikke vil slaa mig. Men snart vil I erfare, at jeg er klogere

*) Af Kolds »Skudsmaal« fremgaar det, at han blev konfirmeret i Foraaret 1830 og blev Lærer i Faartoft Omgangsskole den 1. Maj 1831, da han var femten Aar. Det maa derfor vistnok være en Unøjagtighed, naar der staar i Afskriften af hans Tale i 1866, at han var »lidt over tretten Aar«, da han fik sin første Lærerplads.

end I, — men hvis I er kloge, saa søger I at lære noget af mig.«

Ved den Tale opklaredes Bøndernes Miner, for de fandt, at der var god Mening i, hvad Fyren sagde. Og saaledes viste Kold, allerede første Gang han stod paa en Lærestol, sin sjældne Evne til at sige Sagen, som den var, og tale saa virkeligt, at man blev nødt til at sande hans Ord.

Fra det Halvaar, hvori Kold var Lærer i Faar-toft, har han fortalt følgende:

»Det blev sagt mig, at jeg ikke maatte spille Kegler med Børnene, for saa tabte jeg min Respekt. Men Naturen gik over Optugtelsen, og en Middagsstund gik jeg ned paa Gaden med Børnene for at spille Kegler. — Der boede ligeoverfor en skikkelig Mand, i hvis Hus jeg ogsaa syntes, at Solen skinnede klarere end andre Steder, thi dengang kunde jeg dog endnu kende Forskel derpaa. Han saae mig fra sin Port og kom ned til mig, og jeg tænkte da ved mig selv: nu skal jeg staa til Skrifte. Jeg syntes ikke, det var saa rart for en Skolemester at blive taget i Skole for en saadan Barnagtighed og smed derfor straks Keglerne fra mig. Men da han kom ned, sagde han blot: »Christen Kold, vil du ikke følge med mig hjem?« hvilket jeg ogsaa gjorde, men han sagde ingenting undervejs. — Da vi kom ind i Stuen, satte han sig ved Bordenden og mig paa en øverste Skammelende. — Saa, tænkte jeg, nu kommer det. Men han sagde endnu intet til mig. Han bad blot sin Kone om at skænke en Kop Kaffe til ham og een til mig. — Jeg begyndte at blive let om Hjertet og tænkte, at jeg ingen Skænd skulde have. Men da Kaffen var skænket, sagde han til mig: »Du skal ikke spille Kegler med Skolebørnene; men du maa komme op i min Gaard i Middagsstunden, saa

skal min Søn, som er konfirmeret, spille med dig.« — Jeg blev saa forunderlig glad, at jeg svarede ham: »Det gøres saamænd ikke Behov, thi jeg kan godt lade være at spille Kegler, naar det skal være.« — »Nej, saamænd kan du ikke, min Dreng,« sagde han. »Det var ogsaa Synd at forlange af dig. Og tror du, jeg vil tage noget fra dig uden at give dig noget bedre i Steden. Tror du, at jeg vil tage Keglespillet med Børnene fra dig, uden at give dig min Søn at spille med!« — Se, hvilken Kærlighed og, jeg havde nær sagt, Forstand, den Mand var i Besiddelse af!«

Denne Historie, som Kold tit brugte paa sin Højskole, kan blandt andet vise, at han, som det var at vente, endnu var temmelig barnlig midt i sin Skolemesterværdighed. Han var selvfølgelig endnu ikke moden til Lærerkaldet, og blev det heller ikke i de tre følgende Aar, fra 1. November 1831 til 1. November 1834, mens han var Huslærer paa en lille Herregaard ved Navn Koustrup, et Par Mil Syd for Thisted. Men hans Husbond, Proprietær *Lillelund*, var en fornuftig Mand, der fandt sig i den unge Lærers Mangler og gav ham et godt Raad ved given Lejlighed.

I disse tre Aar paa Koustrup begyndte Kolds folkelige Tilbøjeligheder at vise sig ret tydeligt. Om Aftenen satte han sig ned i Borgestuen for at gøre Tjenestefolkene kendte med Holbergs Komedier. Hver fik sin Rolle at lære udenad, og det voldte stor Morskab, enten de saa sagde Ordene rigtigt eller galt. Han læste ogsaa Peder Paars for dem. Som Jyde havde han Sans for den satiriske Poesi. Men han var endnu for umoden til at blive grebet af den mere hjertelige Digtning.

Mindre godt var det, efter hans egen senere Dom, at han i samme Folkestue tillod sig at

rejse Spørgsmaalet om højere Løn for Tyendet. Hans Husbond satte ham i Rette derfor. Han havde selv 22 Kroner om Aaret og burde ikke klage. Kold brugte senere dette Eksempel til at advare den tjenende Ungdom imod at sætte Kravet om mere Løn over Kravet til En selv om et godt Arbejde.

I det hele var dog hans Opførsel saaledes, at Lillelund ved hans Afrejse i Efteraaret 1834 kunde give ham et rigtig godt Lov for hans Lærergerning og personlige Forhold.

Nu var den unge kritiske Mand atten Aar gammel, og det var paa Tiden, at han kom paa Lærerskolen, hvis det skulde blive til Alvor med hans fremtidige Skolegerning.

Hans Fader kunde nok hjælpe ham dertil. Han havde nemlig, i Mangel af en Sparekasse, sat en Række smaa Kobberkedler hen under sin Seng, een for hvert af sine Børn, og i dem var der i Aarenes Løb samlet en Nødskilling, som blev taget frem, naar et af Børnene kom ud i Verden og trængte dertil. I Christens Kedel skal der have været mellem eet og to Hundrede Daler, da den kom for Dagen.

Men der var en anden Vanskelighed, som Penge ikke kunde klare. For at blive optaget paa Snedsted Seminarium, der laa nogle faa Mil fra Thisted, skulde den unge Kold gennemgaa en Optagelsesprøve, som han ikke var særlig godt rustet til.

Seminarieforstanderen var den lille rettroende og velstuderte Præst, Dr. *Gerhard Peter Brammer*, der endte som Biskop i Aarhus. Han havde i sine Studenteraar sluttet sig til den gammeldags lutherske Kristendom og havde en Tidlang været meget paavirket af Grundtvig. Men under Kirkekampen i 1825—26 skilte han sig fra ham og

hans Vennekreds og blev siden en trofast Tilhænger af I. P. Mynster, hvis højkirkelige Syn han helt tilegnede sig. — Det behagede Brammer at hylle sin lille Person i fornem Myndighed. Men da han var en alvorlig Præst og dygtig Skolemand, øvede han, saa at sige ovenfra, en betydelig Indflydelse paa Lærerskolens Ungdom.

Til Medhjælper paa Seminariet havde han *Peder Kjellerup Algreen*, der var en Skomagerson ligesom Christen Kold. Han var født 1807 i Nykøbing paa Mors, havde selv faaet sin Uddannelse paa Snedsted Seminarium og var bleven kristelig paavirket af Præsten *J. C. Christian Sørensen*, som først var Præst i Sønderhaa nær ved Snedsted og senere blev forflyttet til Solbjerg paa Mors.

Brammer og Algreen var begge ærlige Kristne, men de havde meget svært ved at omgaas hinanden, og Forholdet imellem dem blev især spændt, da Algreen tilegnede sig den grundtvigske Anskuelse og begyndte at paavirke enkelte opvakte Seminarister i samme Retning.

Da Kold fremstillede sig til Optagelsesprøven, spurgte Brammer ham, om han kendte de messianske Spaadomme. Kold svarede: »Spaadomme veed jeg nok, hvad er; men messiansk veed jeg ikke, hvad er.« Brammer rystede paa Hovedet og forklarede den uvidende unge Mand, at det var Spaadomme om Messias. Ja, saa kunde Kold da nævne nogle af de første. Men han gik snart i Staa. Derefter spurgte Brammer, om han da ikke havde læst noget i Bibelen. Jo, han havde tit læst for sin Moder den Historie om Judith og Holofernes. — »Har du ellers intet læst?« spurgte Brammer tilsidst. »Jo,« svarede Kold, »jeg har læst Holbergs Peder Paars.«

Det saae temmelig haabløst ud, og Forstanderen mente da heller ikke, at denne uforberedte Person

burde optages. Men Algreen sagde: »Lad os tage ham alligevel, for det er en aparte Fyr.« Og saaledes slap Kold ind som den allernederste i yngste Klasse. Men han tænkte ved sig selv: Det er egentlig Uret, for du er ligesaa klog som alle de andre.

Men hans Selvtillid blev snart rokket, da det viste sig, at han i de første Maaneder af sin Skolegang ikke kunde forstaa noget af, hvad Lærerne sagde. Han kunde ganske vist følge Tankegangen i det enkelte. Men han begreb ikke, hvad det hele stiledede paa, fordi han endnu ikke havde Del i den Livsanskuelse, Lærerne talte ud af.

Med sin stærke Sans for Virkelighed var det ham ulideligt at fornemme, hvorledes Tankerne svævede i Luften, men ikke vilde slaa Rod i hans eget Sind. Han blev saa forknytt derover, at hans Fader maatte købe et Ur til 12 Rdl. til ham for at opmuntre ham lidt. Men det var noget helt andet, som tilsidst gav ham Bod for hans Vaande.

En Søndag, da Kold var i Snedsted Kirke, fremsatte Brammer i sin Præken det Spørgsmaal til de tilstedeværende: Er du en Kristen? — Kold agtede nøje paa Præstens Ord. Men af den nærmere Forklaring, Brammer gav, skønnede han nok, at han for sit Vedkommende ikke kunde være en Kristen. Og dette gjorde hans Sind endnu mere mørkt end før.

Men saa hændte det, at han, vistnok paa en Ferierejse til Salling, fik den velkendte fynske Lægmand *Peter Larsen Skræppenborg* at høre i en gudelig Forsamling.

Peter Larsen talte paa sin livlige og troværdige Maade om, at Gud elsker os Mennesker. Den Guds Kærlighed, som han forkyndte, strømmede som en glødende Ild gennem alle hans Ord.

Man kunde fornemme, at Kristendommen var en Livsmagt i denne Mands Hjerte. Den lyste af hans Øjne og genlød i hans Røst. Det var en anden Forklaring af, at Gud er Kærlighed, end den, som stod i Lærebogen.

Kold fortæller, at det var første Gang i sit Liv, han forstod, at Vorherre elsker Menneskene. »— Det var forskrækkeligt,« siger han, »at jeg ikke havde faaet det at vide, al den Tid jeg havde været til. Hvad enten jeg imidlertid havde overhørt det før eller ikke, saa er det vist, at det var noget nyt for mig, og da jeg hørte det, foer det igennem mig med en Overbevisningens og Følelsens Kraft, at Gud elskede Menneskene, at han ogsaa elskede mig, og at han kun levede for at gøre Menneskene, og ogsaa mig, lykkelige, og at det aldrig kunde fejle, at det vilde ske, naar han havde taget sig det Stykke Arbejde paa. — Tidligere troede jeg, at Gud var en Politimester, en streng Skolemester, som passede paa, naar vi gjorde ondt, for at han kunde give os en god Ørefigen. Men nu gik det op for mig, at Gud elsker Menneskene og mig, og saa fornam jeg, at jeg ogsaa elskede Menneskene. Det var vel i en ringere Grad, men jeg elskede dog mig selv og glædede mig ved, at Gud elskede mig.«

Det er et godt Tegn paa Kolds Virkelighedsans, at han erkender den ægte Selvkærlighed som det første Udslag af Kristenlivet i et Menneske. Han skønnede, at al Kærlighed maa begynde som Kærlighed til een selv, — naturligvis ikke som en syg Egenkærlighed, men som en dyb Glæde over alt, hvad Gud har skabt i ens Sjæl. Først naar dette er oplevet, kan et Menneske begynde at elske sin Næste »som sig selv«.

Hele sit Liv igennem var Kold Peter Larsen inderlig taknemlig for, hvad han saaledes lærte

af ham i sin Ungdom. Der opstod et Venskab imellem dem, som gav sig Udtryk i, at de sagde *Du* til hinanden, mens Kold ellers kun meget sjælden viste denne Fortrolighed mod sine Medmennesker.

Om sin første Opvækkelsestid fortæller han videre i den store Tale ved Vennemødet i 1866:

»Jeg har aldrig kendt Mage til det Liv, den Lyst, Kraft og Drift, der da opstod hos mig. Jeg var saa glad, at jeg ikke vidste, paa hvilket Ben jeg skulde staa, over den Opdagelse, jeg havde gjort. Jeg gik ud i Byen til mine gode Venner og fortalte dem denne mageløse Nyhed. Jeg vidste næppe, hvad jeg sagde; men *det* fik jeg dog sagt, at Gud elskede mig og os alle, skønt vi var Syndere.«

»Paa nogle Steder, hvor jeg kom, hørte man paa mig med Ro. Paa andre Steder sagde de: Det stakkels Menneske, han har mistet Forstanden! — Imidlertid hjalp Algreen mig saa meget til Rette, at han sagde, at jeg havde ikke mistet Forstanden, men at det var de andre, der ikke var komne til Forstand. — Alligevel gjorde det et forunderligt Indtryk paa mig, at alle andre Mennesker, der ellers kendte mig, sagde, at jeg havde mistet min Forstand, og jeg blev derfor saa glad, da jeg læste, hvad man kalder Apostlenes Gerninger, og saae, at det var gaaet dem omtrent ligesom mig, og da gik det op for mig, at jeg var en Kristen, eftersom jeg havde det ligesom de.«

»Derved fik jeg en Følelse af Ordets Magt til at gøre Hjerterne glade, og det var paa anden Omgang, thi første Gang havde min Moder bragt mig denne Følelse, og snart erfarede jeg, at Gud havde givet mine Ord Kraft eller lagt mig de Ord i Munden, at ogsaa jeg kunde gøre

det, og saa besluttede jeg fra den Stund af, at jeg skulde befatte mig med det, ikke forlade Seminariet, men gaa det igennem, men dog gøre det til min egentlige Opgave i Verden at gøre Hjerterne glade med det Budskab, at Gud elskede os ved sin Søn, Jesus Kristus, uagtet vi var Syndere.«

»Fra den Dag af kunde jeg forstaa, hvad de sagde paa Seminariet, og jeg kunde huske og gøre Rede derfor. Jeg læste ikke ret meget, men hørte blot efter. — Om Julen kom vi til Salling, og jeg var dær saa heldig at træffe Mennesker, som var glade ved det samme. Vi sang og talte, bad Bønner og sang igen. Men Hovedsagen var den, at jeg havde fornummet Ordets Indflydelse paa mig.«

Kold var i sin første Opvækkelses Tid saa nidkær, at han vidnede i Tide og Utide og vakte en Del Anstød ved sine Forsøg paa ogsaa i det udvortes at træde i Apostlenes Fodspor ved at følge Bibelens Ord rent bogstavelig. Han skal for Eksempel være optraadt barbenet i Thisted's Gader og samlede derved en Flok Drengene efter sig.

Da han og Algreen nu ogsaa begyndte at holde smaa gudelige Forsamlinger paa selve Seminariet, hvor de bl. a. læste højt i Grundtvigs Søndagsbog, tog Dr. Brammer det højst unaadigt op og satte Deltagerne paa det sorte Bræt.

Men den største Modgang, Kold maatte lide for sin nye Tros Skyld, var dog, at han mistede sin Kæreste derved.

Under sit Ophold paa Seminariet var han bleven »gode Venner« med en køn ung Pige ved Navn *Else*, der var Datter af Jordmoderen i Hørdum. — Han var den Gang selv en smuk ung Karl, lille af Vækst, fin af Bygning, med et

velformet Ansigt, lyst Haar og et Par ualmindelig klare, blaa Øjne. — Det unge Par mødtes mangel Aften til Dans i Legestuerne.

Men efter sin Opvækkelse vilde Kold ikke danse mere. Han søgte ogsaa at faa hende derfra ved at tale til hende om det ny Liv, han selv havde begyndt at føre. Men hun fattede ikke, hvad han mente. Hun saae kun forundret paa ham, og da han ikke vilde gaa med til Dansen, fik hun en anden Følgesvend, der snart stjal hendes Hjerte.

Sidste Gang hun og Kold mødtes, paa en Høj i Marken, for at sige hinanden Farvel, kunde de kun græde begge to, lige til de skiltes.

Denne Hjertesorg forvandt Kold ikke. Han mindedes ofte i sit senere Liv lille Else, og han fik ikke Sind til at gifte sig med en anden, før han var over halvhundrede Aar gammel.

Saaledes kunde han senere tale paa sin Skole med Tanken ved sin egen Ungdomskærlighed: »Naar en Fader ser sit lille Barn paa Gulvet med en skarp Kniv i Haanden, saa vil han ikke lade Barnet beholde Kniven, fordi han tænker, det med den kan gøre Skade paa sig selv. Han tager derfor Kniven fra Barnet. Dette vil straks græde; men lidt efter lidt vil Graaden standse, og Barnet bevare Livet. — Saadan gør Gud Fader ogsaa tit og ofte overfor ganske unge Mennesker, der har faaet en Kæreste, som Gud ser, vil ødelægge deres Liv, fordi de ikke passer sammen. Den Unge vil jo nok skilles fra sin Kæreste med Graad, men vil ogsaa siden hen faa at se, hvordan hans bedste Liv netop paa den Maade blev bevaret.«

For dette og andre Tab vidste den unge Christen Kold dog at trøste sig i det inderlige Fællesskab med andre Troende, som han vandt i de

gudelige Forsamlinger. Det aandelige Liv fyldte ham helt, og ved Algreens Hjælp fik han det mere og mere klaret. Det var især Grundtvigs Skrifter, som blev ham til Vejledning, og da han i 1836 tog Afgangsprøven fra Seminariet med et smukt Udfald, var han allerede en temmelig rød »Grundtvigianer«, hvis frit udtalte Meninger langt fra var Seminariets Forstander til Behag.

II.

Hans Vandreaar.

(1836—1848).

Da Kold var færdig paa Seminariet, fik han Plads som Huslærer hos Algreens gode Ven, Provst *Christian Sørensen* i Solbjerg paa Mors.

Sørensen var en hjertelig Mand med levende Tro og mildt Sind. Han var selv nogle Aar i Forvejen bleven vakt til Alvor i sin Kristendom og stillede sig venligt til den gudelige Vækkelse blandt Lægfolk. Han kunde ogsaa bære over med, at hans unge Huslærer stundom forsømte sin Skolegerning noget for at gaa paa Besøg hos kristne Venner i Nabolaget.

Et Fjerdingaar efter Kolds Komme til Mors blev der første Gang holdt en gudelig Forsamling paa Øen i selve Solbjerg Præstegaard. — Den 31. Januar 1837 kom Peter Larsen og Algreen derover for at besøge Provsten og hans Huslærer. Men da det traf sig, at Provst Sørensen ikke var hjemme, blev Kold enig med sine to Gæster om at byde nogle troende Lægfolk fra Omegnen sammen til fælles Opbyggelse med Bøn, Læsning og Salmesang. — Fra denne lille Begyndelse stammer det kristelige Røre paa Mors, der siden har baaret saa rige Frugter i kirkelig og folkelig Retning.

Provst Sørensen tog det ikke ilde op, at denne

Forsamling var bleven holdt under hans Tag i hans Fraværelse. Men mange andre Morsingboer spottede og rasede over, at det gudelige Uvæsen nu ogsaa begyndte at brede sig paa deres fredelige Øland.

Blandt andet var der en Skolelærer Henrichsen, som gav en slemt forvrænget Fremstilling af Solbjergmødet i den lille »Thisted Avis«, som dengang var det eneste Blad, der udkom i Thisted Amt.

»En halvtosset, nygjort Seminarist,« hed det, »foer omkring i Sognet og under mange Ophævelser indbød Krøblinger, halte og blinde. Disse troede, en stor Nadvere ventede dem med nogle Dramme. Og ikke faa mødte. Men i Stedet derfor tyllede ovennævnte Seminarist en Mængde Valle af Jærtegn's Postil og Lindbergs Efemerider [d. e. Døgnblade] i de tandløse Kællinger.« — I det følgende omtales Algreen som »een af Opsynsmændene ved en Daarekiste«, og Beretningen slutter saaledes: »Ved Midnat skiltes Forsamlingen ad. Men Bønderne gjorde Ed paa ikke oftere at spille en god Nat og en styrkende Søvn for at luge i disse ny Profeters aandelige Brakmark.«

Provst Sørensen tog alvorligt til Genmæle imod disse Røverhistorier. Men han kunde ikke værgede Vakte imod det onde Rygte, de var komne i, og det viste sig snart, at den almindelige Modvilje blev skæbnesvanger for Kold, da han ønskede Ansættelse i den offentlige Skole.

I Efteraaret 1837 skulde Almueskolen i Øster Jølby, tæt ved Solbjerg, have en ny Lærer. Men Embedet var kun meget lille og daarlig lønnet. Der meldte sig derfor ingen Ansøgere.

Provst Sørensen, der var Medlem af Skoledirektionen, overdrog da foreløbig sin Huslærer at holde Skole derovre i Vinteren 1837—38, og det

blev til megen Glæde baade for Børn og Forældre, skønt nogle af disse paa Forhaand havde været ængstelige ved at faa »en hellig Lærer«.

I sine ledige Timer fortsatte Kold med at holde gudelige Forsamlinger paa Egnen. Men hans Skolearbejde begyndte dog nu mere end før at samle hele hans Opmærksomhed.

Hertil bidrog det især, at han ved denne Tid blev kendt med *Ingemanns* historiske Romaner.

»Jeg læste uafsladelig,« fortæller han, »i to Nætter og tre Dage »Valdemar Sejer« og »Erik Menveds Barndom«, og jeg var, ligesom om jeg var henrykt, over at se, at det danske Folk havde været saa stort og saa lykkeligt, og at der havde været saa skønt i Danmark, og nu var her dog saa sølle. — Jeg tænkte ved mig selv: det kan gerne være, at du ogsaa er i Besiddelse af den Slags Ord, der behøves til at fremme dette. Men det kom jeg dog ikke til før adskillige Aar efter.«

Da Foraaret kom, søgte Kold fast Ansættelse i Øster Jølby. Alle Distriktets Beboere ønskede at beholde ham som Lærer for deres Børn, og Provst Sørensen støttede Sagen paa det bedste. Men det andet Medlem af Skoledirektionen, Amtmanden i Thisted, fraraadede Kancelliet at kalde Kold, skønt der ikke var andre Ansøgere til Embedet. Han havde nemlig gennem Samtale med Dr. Brammer faaet det Indtryk, at Seminarist Kold, trods sin gode Eksamen, var et sværmerisk Menneske, der lod sig forlede af sine Følelser til at gaa videre, end Fornuften kunde billige, og som derfor, skønt i god Hensigt, kunde komme til at stifte meget ondt ved at fremme en ny Sekt osv.

Det ser mærkeligt ud for vore Øjne, at Christen Kold, det eneste »pædagogiske Geni«, som Danmark har frembragt, i sin Ungdom blev agtet for uskikket til Børnelærer i et afsides Sogn,

hvor alle ønskede at faa ham. Men i Øjeblikket var der intet at stille op overfor Myndighedernes kolde Afvisning. Der var slaaet en ubrydelig Bom for hans Bane, og derfor blev han nødt til at søge sin Lykke ad andre Veje i nye Egne.

Bagefter skønnede han selv, at dette var godt; thi ellers havde han talt og sunget sig tom. Det blev ikke sidste Gang, han gjorde den Erfaring, at hvad der hemmer, det fremmer, hvor Talen er om Guds Raad med et Menneske, som han vil bruge i sin Tjeneste.

Nu førte Forsynet ham til en helt anden Egn af Fædrelandet. Paa gode Folks Anbefaling fik han i Foraaret 1838 Plads som Huslærer i det vestlige Nordslesvig hos den rige *Knud Knudsen i Forballum* og hans Nabo *Niels Andersen Hansen*.

De slesvigske Marskbønder, som Kold nu kom til at færdes iblandt, var mere selvstændige og udviklede Mennesker end Thyboerne paa den Tid. Der havde lige fra Biskop Brorsons Dage været en Del kristeligt Liv hos dem, selv om det efter Kolds Skøn var ved at mattes i det nye Slægtled.

Men der var i al Fald ikke Brug for en gudeligg Vækkelse af den Art, som han havde taget Del i paa Mors. Og derfor blev hans Tanker mere udelukkende vendte til det folkelige Oplysningsarbejde, som han saa smaat var begyndt at drømme om i Øster Jølby.

Med den ny Begejstring for Danskheden, som han havde vundet gennem Læsningen af Inge-manns historiske Romaner, følte han sig pint af, at Slesvigerne, skønt de godt nok talte Dansk endnu og holdt fast ved køn gammeldags dansk Bondesæd, dog slet ikke var bleven sig bevidste, at de hørte sammen med deres Landsmænd Nord for Kongeaaen, eller havde nogen Sans for dansk Digtning eller danske Minder.

Han prøvede derfor snart, om hans Ord havde Magt til at vække den danske Aand til Live iblandt dem, og dertil brugte han især Ingemanns Hjælp.

»Jeg gav mig til at læse Ingemanns Romaner for dem,« siger han i sin store Levnedstale. »Dem havde jeg selv faaet godt af, og det mente jeg ogsaa, de andre skulde, og det lykkedes fortræffeligt. — Saa gjorde jeg Bekendtskab med »Valdemar den Store og hans Mænd«, og de Ord, som staar deri: »Hvad Danmark er, skal det atter blive, — Endnu er Fædrenes Aand i Live!« — Jeg syntes ikke, jeg kunde have Ro, førend vi fik begyndt paa at faa Danmark til at blive, hvad det een Gang havde været.«

Da han mærkede, at selv de føjelige og forstandige ikke kunde fatte, hvad Meningen var med Ingemanns Digt, paatog han sig et Par Aftener om Ugen at samle de unge Mænd og Karle for at forklare dem Indholdet af »Valdemar den Store og hans Mænd«.

Kort i Forvejen var der i København bleven dannet en folkelig Foredragsforening, det saakaldte »Danske Samfund«. Det blev nu Forbilledet for Kolds Arbejde, og han fik anskaffet de smaa Sanghefter, som »Danske Samfund« begyndte at udgive i 1840.

»Det varede heller ikke længe,« siger han i 1866, »førend de unge Mennesker blev beaandede, og hvis man besøger den Egn, vil man finde tydelige Spor af den Virksomhed, som dengang blev udøvet.«

Saaledes prøvede Kold sig første Gang saa smaat i det Arbejde, der siden bar Frugt i hans Folkehøjskole. Han havde flere af Egnens grundtvigske Præster til Medhjælpere deri. Blandt andet kom Præsten *Ludvig Christian Müller* fra Ribe flere Gange til Forballum. Han fortalte Sagaer med

stort Liv, og hans Udtalelser om en fri Skoleundervisning blev ikke uden Indflydelse paa Kolds egen Udvikling.

Men samtidig med, at han saa ivrigt tog sig af de Voksnes Oplysning, havde han dog hele sit Hjerte i den lille Skole, han holdt for Børnene. Det kan gerne være, at det var den særlige Godhed, han havde fattet for Knud Knudsens tjaarige Datter, Maren, eller »Marne«, som ildnede ham til at gøre, hvad han kunde, for at Skolegangen skulde blive rigtig lys og glædelig.

»I den Tid,« siger han, »var det, at det gik op for mig, hvorledes man skulde holde Skole for Børn for at naa det Maal at faa dem saaledes oplevede og give dem en saadan Lyst, Drift og Kraft, at man kunde faa dem til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke og til at arbejde derfor, saa godt som man efter fattig Lejlighed kunde.«

»Da jeg var Huslærer, skulde jeg selv sørge for, at Børnene lærte deres Udenadslektier, og naar det var sket, gik vi ud for at lege. Vi fiskede, sejlede, kørte i Kilker og morede os. Men Udenadslæsningen tog altid saa grumme lang Tid.«

»Blandt Børnene var der især en lille Pige, som jeg holdt meget af. Men hun var tungnem. De andre Børn blev snart færdige med deres Lektier; men de syntes ikke, at de vilde gaa ud at lege, førend de kunde faa hende med. Hun læste og græd, læste igen og græd, og saaledes havde jeg ogsaa gjort, da jeg var hjemme hos min Moder; men saa sagde hun til mig: »Nu skal du ikke læse længer, for ellers tygger du det i dig igen.« Og det samme sagde jeg til den lille Maren.«

»Saa tænkte jeg: Mon det dog ogsaa virkelig

er Guds Vilje, at Børn skal pines med en saadan Udenadslæsning? Jeg kan ikke forstaa det, da han dog elsker Menneskene. Mon da dette, at lære en Bog udenad, kan føre til at elske ham? — Nej, syntes jeg, det kan det ikke! — Ja, men hvad Nytte er det da til? — Det er, for at de skal kunne blive konfirmerede. — Men, tænkte jeg, kunde vi ikke indrette det saaledes, at de blev konfirmerede paa en anden Maade? Det er dog en forskrækkelig Maade, man nu bærer sig ad paa.«

»Det var dette, som jeg grundede allermest over. Men nu er det jo saaledes, at naar vi er i den største Nød og spørger Aanden for ramme Alvor, saa svarer han os. Og han sagde da ogsaa til mig: Du kan jo fortælle Børnene det, som de skal lære udenad. Du kan jo fortælle dem det, som du fortæller Æventyr!«

»Aldrig saa snart var dette gaaet op for mig, førend der kom en saadan Lyst og Drift hos mig, at jeg ikke havde Tid til at vente. Jeg syntes, det var en uendelig lang Tid, først om Aftenen, og saa hele Natten, indtil næste Dags Morgen, da jeg kunde begynde at prøve det, og jeg vilde have givet meget til, at der ingen Nat havde været, saa at vi straks kunde have prøvet det. — Jeg syntes, at dersom det kunde lade sig gøre, saa havde vi vundet Verdens Guld og grønne Skove, og jeg havde nær sprunget ud paa Gaden, ligesom Arkimedes gjorde, og raabt: Nu har jeg fundet det! — Men det gjorde jeg ikke, thi jeg var en Jyde og ingen Græker.«

»Om Morgenens begyndte jeg straks at fortælle Børnene et Stykke af Bibelhistorien, og det vilde de gerne høre. Men Spørgsmaalet var nu, om de kunde huske det, naar de skulde til Konfirmation og Eksamen. — Saa blev jeg ved en fjorten

Dages Tid at fortælle dem noget af Bibelhistorien. Det var netop Historien om Josef, den fandt jeg, var den bedste at begynde med. Derpaa prøvede jeg, om Børnene kunde huske det, og til min store Forundring kunde de fortælle det *ordret*. Men naar man lærer at kende Børn, kan man nok forstaa hvorfor. Vi andre kan ikke fortælle ordret, thi vi optager det, vi hører, i vort Hjerte, gør det lidt om efter vort eget Hjerte, og saa leverer vi det fra os. Men naar Børn optager noget, saa giver de det fra sig, akkurat som de har faaet det.«

»Jeg tænkte altsaa: Nu har vi fundet det! Nu skulde vi have alle danske Børn underviste paa den Maade. Det er det bedste Middel til at faa Danmark til at blive, hvad det tidligere var. — Naa, sagde Folk, det er da et forskrækkeligt Hovmod at tænke saaledes! Men det sagde de, fordi de vidste ikke, hvad Hovmod var, og de vidste heller ikke, hvad dette var.«

»Nu gik det fortræffeligt med Skolen. — Der var en lille Dreng — en lille udmærket Fyr, som jeg traf, da han havde hørt Historien om Abraham, staaende i en lille Have ved et Træ. Han saae opad og sagde: Hør, lille Abraham! du skal ikke være bange for at gaa hen og ofre din Søn. Vor Herre giver dig ham med hjem igen. Det veed jeg, thi jeg har læst videre! — Da han var kommen hjem fra Skolen, havde han nemlig taget sin Bog og læst videre og faaet det at vide, hvormed han vilde trøste Abraham.«

Saaledes har Kold selv fortalt om det, der altid siden stod for ham som hans Livs »store Opdagelse«. — Aandløse Folk vil maaske indvende, at den Sag fortjente ikke saa vidtløftig en Omtale. Det er for dem temmelig ligegyldigt, hvilken Undervisningsmaade der følges i Børneskolen.

Men Kold, som havde et underlig klart Blik for de lønlige Kildespring, hvorfra hele Menneskelivet henter sin Kraft, saae det tydeligt fra første Stund, at der med denne Opdagelse var aabnet for en ny Livsoplysning, der fra Børnenes Hjerter skulde kaste Genskin over hele Folkelivet.

Snarere kunde der gøres den Indvending imod Kolds Fremstilling, at han dog ikke var den første, som havde indset, at Ramselæsningen burde vige for den mundtlige Fortælling i Børneskolen. — Grundtvig var jo en myndig Talsmand for det levende Ords Brug i Skolen som i Kirke og Folkeliv. Og Grundtvigs Lærling Ludvig Christian Müller havde netop kort i Forvejen stærkt fremhævet, efter Islændernes Eksempel, at den historiske Fortælling er det ypperste Middel til Børns Undervisning. Det maa endogsaa antages, at Kold har hørt Ludvig Müller udvikle dette paa sine Besøg i Forballum.

Men dette udelukker ikke, at Kolds Fremstilling kan være væsentlig rigtig. — Fra een Side set er der intet nyt under Solen. Men naar en Sandhed gaar levende op for et Menneske, der har bedt og kæmpet for at vinde Klarhed, saa er det dog en selvgjort, ny Erfaring, han dermed har vundet. Dette giver Kald til en ny Forkyndelse, og der er da heller ikke nogen, der har talt saa myndigt om det levende Ords Brug i Børneskolen som Christen Kold.

Han kunde fra nu af arbejde med dobbelt Glæde i sin lille Skole. Men da han søgte et videre Virkefelt for sine nye Tanker, stødte han igen paa en offentlig Bom, der syntes at gøre al Fremgang umulig.

Han vilde allerhelst begynde en fri Skole. Men Loven tillod ikke, at en saadan samlede mere end atten Børn, og med det Antal kunde Skolen

ikke holdes gaaende i Længden. Derfor søgte han Degnekald. Men da Rygtet havde fortalt om den ny og sære Maade, hvorpaa han drev sin Undervisning, kom Stedets Provst, *Gabriel Koch*, fra Døstrup, til Forballum Skole, hvor Kold maatte møde med sine Børn til Overhøring.

Provst Koch var en rettroende og rettænkende Mand. Han var af Brorsons Slægt og elskede hans Salmer. Grundtvig havde han yndet, saa længe han var en ren Bibelkristen; men siden blev J. P. Mynster den Kirkemand, som Koch satte højest. — Man kunde ikke vente af denne gammeldags Embedsmand, at han skulde gaa ind paa den unge Kolds Ideer, som stred saa stærkt imod alt, hvad der var foreskrevet for den danske Almueskole.

»Han katekiserede med Børnene,« fortæller Kold, »frem og tilbage, op og ned, og de svarede meget godt. Men da han var færdig dermed, siger han til den største af Pigerne: »Kan du læse mig det tredje Stykke i fjerde Kapitel?« — »Ja,« siger hun, »i hvilken Bog?« thi det havde Provsten glemt at sige. — »I Balles Lærebog,« svarede Provsten. — »Ja, men den lærer vi ikke her,« siger hun; »det har vi ophørt med.« — »Hvad,« siger han til mig, »lærer de ikke Balles Lærebog?« — »Nej, Børnene lærer den ikke saa ganske udenad; men de er ikke ubekendte med den; det har jo Provsten erfaret; thi eller kunde de umuligt have svaret saa godt, som de har gjort. Men jeg synes, det er Synd at lade Børnene lære den helt udenad. Det er altfor besværligt og ingen Nytte til.« — »Jeg spørger ikke, om det er til Nytte eller ikke,« svarede Provsten; »men jeg spørger kun, om De vil lade Børnene lære udenad paa Rams. Vil De eller vil De ikke?« — »Ja,« siger jeg, »da jeg hører, det er

overladt til mig, saa svarer jeg naturligtvis, at jeg ikke vil det.« — »Godt,« siger han til Præsten. »Skriv i Protokollen, hvad der her er sagt!« — Saa blev det indført i Protokollen, at jeg ikke vilde bruge denne Fremgangsmaade, og vi gik hjem som fattig Per Eriksen.«

Nogen Tid efter kom der en Skrivelse fra Bispnen i Ribe, Tage Müller, til hvis Stift Forballum med de andre »nørrejydske Enklaver« i Nordslesvig hørte. Bispnen ønskede at faa Rede paa, hvilken Undervisningsmaade Kold brugte, da han vægrede sig ved at indøve Ramseriet. — Dertil svarede Kold skriftligt, at han fortalte Børnene Bibelhistorie i Steden for; men Balles Lærebog blev dog læst »indenad« og siden forklaret ved Hjælp af de bibelske Fortællinger.

Til Begrundelse deraf skrev han blandt andet, at »dersom danske Børn skal blive ved at læse Balles Lærebog udenad paa Rams, saa kommer de aabenbart til at ligne den Slægt af Israels Børn, om hvilken Herren sagde, at de var udelige til at indgaa i Kanaans Land. Altsaa langt mindre blev der noget af Danmarks Lykke, som Ingemann havde beskrevet i »Valdemar den Store og hans Mænd«.«

Derpaa blev Kold indkaldt til mundtlig Samtale med Biskoppen i Ribe. Da han havde forklaret sin Fremgangsmaade, sagde den gamle Tage Müller til ham: »Ja, De er et begavet og haabefuldt ungt Menneske, og jeg vil saa gerne tro, at De kunde undervise Børnene, ja, jeg er vis derpaa, uden at lære dem Balles Lærebog udenad paa Rams. Men hvordan skal det saa gaa med alle andre Skolemestre?« — »Hvad kommer det mig ved?« spurgte Kold. — »Jo,« sagde Bispnen, »for det skal være ens.« — »Det er dog forskrækkeligt,« svarede Kold, »at det skal gøres

gældende! Altsaa, hvis der er 99 Skomagere i en By, som laver daarlige Støvler, saa skal den ene, der kan gøre gode Støvler, ogsaa gøre daarlige, for at Arbejdet kan blive ens.« — Saa trak den gamle skikkelige Mand paa Skuldrene og sagde: »Herregud! Loven er over os alle.« — »Ja,« svarede den unge Lærer, »men saa maa De se at faa en saadan tosset Lov forandret!«

»Det gaar ikke saa let at forandre Loven,« skal Bispemanden have svaret. »Men De skulde se at forandre Dem lidt, kære Kold! De skulde se at faa nogle af de skarpe Kanter slebet af Dem.« — »Nej, Deres Højærværdighed!« svarede Kold, »saa blev jeg vist saa rund, at jeg trillede væk!«

Bispemanden var saa velvillig, at han indstillede til Kancelliet, at Kold fik noget mere Frihed end sædvanligt i sin Undervisningsmaade, i al Fald saa længe han ikke havde offentlig Ansættelse. Kancelliet svarede, at vel skulde Balles Lærebog læres udenad, men denne Udenadslæsning maatte dog ikke staa i Vejen for »den højere Religionsundervisning.«

Kold syntes, at dette Svar gav ham Medhold. Det var jo netop en højere Religionsundervisning, han stiledede paa. Men Provsten udlagde Resolutionen i modsat Retning.

Saaledes stod Sagen hen, saa længe Kold blev ved sin Gerning som Huslærer. Men da han vilde søge Skolelærerembede, fik han Afslag alle Vegne. Naar han ikke vilde forpligte sig til at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad paa Ramse, kunde han ikke blive kaldet. Dertil svarede han: Det vil jeg ikke, og det gør jeg ikke! — »Ja,« sagde Biskop Tage Müller, »det gør mig virkelig ondt for Dem!« — »Ja,« svarede Kold, »saa faar jeg tærse, som mine Fædre har gjort. Men maa-ske jeg ogsaa kan komme til at holde Skole. Jeg

kan vel nok hjælpe mig igennem uden Embede.«
 — »Ja, dersom De kunde det,« sagde Biskoppen,
 »saa var det det allerbedste.«

Saaledes blev Vejen foreløbig spærret for Kolds store Skoletanke i Kongeriget Danmark. Derimod var der en Mulighed for, at han kunde faa Frihed til at undervise, som han vilde, i een af de slesvigske Skoler, hvor Balles Lærebog aldrig var bleven foreskrevet til tvungen Brug.

For at kunne søge Embede i Hertugdømmet maatte han lade sig prøve af Provst *Reehof* i Aabenraa, der i flere Henseender var en ganske skikkelig Mand. — Provsten havde Mistanke om, at den unge Mand var Hernhutter. Da han var bleven beroliget i saa Henseende, lod han til at være helt vel tilfreds med Kold, og Lærebogen kom slet ikke paa Tale imellem dem. Men efter at Kold havde gjort Rede for sit religiøse Standpunkt, spurgte Provsten ham, hvad han saa videre vilde lære Børnene, og dertil svarede han frejdigt: »Jeg vil fortælle Danmarkshistorie for dem og læse Ingemanns Romaner for dem. Det er noget, de kan have godt af.« — Men saa var Hundrede og eet ude. — »Det kan ikke gaa an,« sagde Provsten. »Vi har ingen Folke-aand her!« — »Aa, jo,« svarede Kold. »Det har man dog vist. Der er da i al Fald et Folkehjerte, og naar vi begynder at slaa det an, saa kommer det nok.« — »Nej,« sagde Provsten, »det maa ikke læres! Vi er ikke Danske, Gudbevares!«

Da blev Kold helt nedslaaet og sagde grædende: »Det er da ogsaa forskrækkeligt. Jeg har hidtil kunnet komme igennem Verden næsten uantastet med alle mine Lyder og Udyder, og de var mange. Men jeg skal netop stoppes paa Grund af de to eneste Ting, der er værd at nævne hos mig, nemlig Kærlighed til Gud og til

mit Fædreland!« — Og dermed gik han, uden at der blev sagt et Ord mere enten af Provsten eller ham selv.

Efter dette kunde Kold ikke holde ud at være længere i sit Fædreland, hvor det blev ham forment at gøre Gavn med de Evner og den Oplysning, Gud havde givet ham. Han følte som saa mange Banebrydere et kvælende Tryk af alle de Fordomme, der hindrede hans gode Hensigter. Saa heller rejse til *Amerika*, hvor Folk i al Fald havde Frihed til at tro og lære, som de lystede.

Omstændighederne voldte dog, at det ikke blev Amerika, men *Asien*, han kom til at gæste, skønt han aldeles ikke følte nogen personlig Tilskyndelse dertil.

Sagen var, at den unge Præst i Medolden, *L. D. Hass*, som havde stillet sig særdeles venligt til Kolds Arbejde for dansk Oplysning, fik den mærkelige Idee at ville drage til Tyrkernes Land for at se, om han kunde vække nyt Liv blandt de græske Kristne ved at give dem Del i den kirkelige Oplysning, Grundtvig havde bragt den danske Menighed.

Kold delte ingenlunde Hass' romantiske Syn paa denne Mission. Men da han gerne vilde hjemmefra, og da han mente, at han kunde være Hass, som rejste med Kone og Børn, til Nytte i Mangel af en dansk Tjenestepige, tilbød han at følge med som Tjener. — Hass tog imod Tilbudet, og i Efteraaret 1841 kom Kold til København for at ruste sig til den lange Udenlandsfærd.

Som en forstandig Jyde vilde han lægge sig efter et Haandværk, hvormed han i Nødsfald kunde bjerge Livet i fremmede Lande, og da han i Forvejen kendte lidt til Bogbinderiet, tog han Arbejde i dette Fag hos Bogbinder Falck paa

Købmagergade, der altid havde staaet i et venligt Forhold til de gudelig Vakte.

Under sit Ophold i København hørte Kold ofte Grundtvig, Lindberg og P. C. Kierkegaard. Han havde efter sit eget Udsagn især den Nytte deraf, at han endelig en Gang lærte, at der var Folk, der var klogere end han selv. Han fik ved samme Lejlighed lidt mere at høre om Grundtvigs Oplysningstanker og fik dermed noget at grunde over i sine Udlændigheds Aar.

I Efteraaret 1842 brød Pastor Hass op med sin Familie og med Kold som Tjener. Rejsen gik over Berlin og Wien, hvor de første Gang prøvede at køre paa Jernbane, og videre ned ad Donau paa et Dampskib til Sortehavet og Konstantinopel.

Kold førte Dagbog over alle de Mærkværdigheder, der mødte ham undervejs. Da han havde set de stejle mørke Klipper ved Donauporten, skrev han i Dagbogen: »Hvorfor gjorde du disse Bjerge, Herre? — For at de skulde afbilde din Storhed, og sandelig, her ser man, at du er stor, mægtig og gammel. Aldrig har min Sjæl kendt saadanne Følelser.«

Noget af den samme ydmyge Stemning greb ham, naar han færdedes i Verdensbyernes Mylder eller paa Dampskibets Dæk mellem Mennesker af de forskellige Folkeslag, hvis Tungemaal han ikke kendte. Han fandt, at det var en god Kur imod den Indbildskhed, som saa let gror op hos en Landsbylærer. Her ude i det fremmede turde han ogsaa haabe at vinde noget af den alsidige Dannelse, som han ikke havde naaet under de hjemlige Forhold.

Han gjorde dog hverken den Gang eller senere noget Forsøg paa at blive nærmere kendt med Østerlændernes Sprog og Tankegang. Han lærte

kun noget Nygræsk og læste en Del Tysk, naar han saae Lejlighed dertil. Men han var heller ikke kommen til Tyrkiet for at omvende eller oplyse de Folk, dær boede. Der var kun eet Folk, han havde Ærende til med sit Ord, og da han foreløbig ikke kunde vinde Indgang derfor, var han taget til Fremmedland for at leve i den store Ensomhed ligesom Paulus i Arabiens Ørken.

Pastor Hass slog sig ned i *Budsja* ved *Smyrna*, paa Lilleasiens Vestkyst, og Kold blev over et Aar i hans Hus som en Slags Kokke- og Barne-pige, der tillige holdt lidt Skole for Præstens ældste Søn. — Han har siden med Stolthed fortalt, at Madam Hass altid roste hans Opvask. Han tørrede Tallerkenerne yderst omhyggeligt af, men han naaede ikke til at kunne gøre det ret hurtigt.

Men som adskillige andre Tjenestepiger kunde han ikke lade være at kritisere sit Herskab lovlig meget. Den stakkels Præstekone, der ventede sig et Barn, var vel ogsaa en Del pirrelig, og Børnene var maaske lidt uartige. Men hvad der især vakte Kolds Mishag, var hele den Maade, hvorpaa Pastor Hass tog sin Missionsgerning. Han søgte at indrette sit Hjem som en hyggelig dansk Præstegaard, med Mahognimøbler, store Spejle osv. Og selv sad han den meste Tid i Dagligstuen for at studere de Sprog, der brugtes omkring ham.

Kold syntes, at den, der vilde forkynde Guds Ord i de samme Egne, hvor Apostlene havde færdedes, burde leve noget mere apostolisk, vandre om som de gamle Evangelister og tjene sit Brød som de ved eget Arbejde i største Nøjsomhed. — Det var derfor intet Under, at Forholdet mellem Pastoren og hans Tjener blev temmelig spændt, og saa snart Præsten kunde skaffe sig

indfødte Tjenestefolk, skiltes han og Kold efter fælles Overenskomst.

Kold lejede sig en Stue og slog et prangende Skilt op over Døren for at meddele, at han paa-tog sig al Slags Bogbinderarbejde. Men der meldte sig ingen Kunder, og hans sidste Skillinger slap op, saa at han ligefrem frygtede for at dø af Sult i det fremmede Land.

Da han havde spist sit sidste Brød, gik han ned til Havet og satte sig paa en Sten, der laa i Strandkanten. Søen mindede ham paa en egen Maade om Barndomshjemmet i Thisted. Her vilde han helst dø, om saa skulde være. — Sulten nagede ham, og han blev mere og mere mat. Da han vilde bede til Gud, kunde han ikke faa Ordene frem. Til sidst sank han hen i en dødlignende Dvale. — Men i det samme kom der en Mand og slog ham paa Skulderen. Det var en svensk Skibsfører, som spurgte, om han ikke kendte nogen, der kunde indbinde en Skibsjournal for ham. — »Det kan jeg!« sagde Kold og sprang op som een, der var vakt af Døde.

Han fulgte hjem med den svenske Kaptajn, og fra den Tid manglede det ham aldrig paa Arbejde eller Føde. Han tjente til sidst mer, end han brugte, ved sit Bogbinderi og begyndte at lægge noget til Side med Tanken paa de Dage, da han kunde rejse hjem igen til Danmark.

Men den Erfaring, han havde gjort, om Hjælp i Nøden, gav han siden et billedligt Udtryk i den velkendte Børnehistorie om »Lille Mis«, der skulde forsørge sig selv. Han var bleven inderlig styrket i den dybe Tro paa Guds Forsyn, som var en Arv fra hans Moder, og som vedblev at være det faste Grundlag for hans aandelige Liv.

Kold har sagt, at han i de fem Aar, han var i Lilleasien, kom til at elske sit Fædreland gan-

ske anderledes, end han havde kunnet hjemme i Danmark. Han længtes nemlig »saa skrækkeligt« efter det.

»Naar der kom en dansk Skipper«, siger han, »og jeg saa det danske Flag i Havnen, var jeg som nyfødt. Jeg græd som et Barn og skyndte mig om Bord, og naar det saa var en Holstener, der foer under det danske Flag, vendte jeg noget slukøret tilbage. Men var det enten et dansk, norsk eller til Nød svensk Skib, saa glædede jeg mig, dog allermest over de danske.«

Det er helt rørende at høre om, hvorledes den ellers saa ensomme og indesluttede Mand blev aabenhjertig, saa snart han kom i Selskab med Landsmænd, selv om det var Mennesker, han aldrig før havde set, og som var vidt forskellige fra ham i Tankegang og Livsforhold.

En dansk Dame, der i sin Ungdom blev gift med den tyske Hofpræst Lüth i Athen, har fortalt, hvorledes hun lærte Kold at kende, da hun med sin Mand og Søster gjorde en Lystrejse til Smyrna i Sommeren 1846.

Da de to Damer havde hørt, at der boede en dansk Bogbinder i Budsja, vandrede de derud fra Smyrna og opsøgte ham i hans Værksted. — Der saa ikke videre pænt ud, og efter hvad han selv sagde, var der ikke bleven gjort rent i et Aar. — »Han var en tør, morsom Mand,« skriver Fru Lüth i sin Dagbog, »langsom i Tale, ejendommelig i Anskuelse, og indskrænkede sine Fornødenheder til det mindst mulige, hvorfor han blev kaldt den danske Diogenes.«

Nogle Dage senere mødtes Kold og de danske Damer igen til en Aftenfest ombord paa Skonnerten »Sylphiden« fra Bergen. Den unge norske Skibsfører Lund havde indbudt alle Nordboer i Smyrna til at besøge ham paa hans Skude.

Dækket var gjort ryddeligt og pyntet med Blomster og Grønt. Et Musikkorps spillede op til Dans, og det varede ikke længe, før næsten hele Selskabet drejede sig i Valsen.

Kold, som ogsaa havde givet Møde, repræsenterede Kritiken og havde især meget at sige om et forlovet Par, der var med til Festen. — »Hun« stillede sig op en Gang imellem og saae smægtende paa Maanen, medens »han«, der var tyve Aar ældre, dansede som rasende. — Kritikeren, der, efter Fru Lüths Beretning, havde et skarpt Blik for andres Fejl og Svagheder, afgav sin Kendelse: »Han er en gammel Laps, og hun er et lille Fæ. Ja, saamænd er hun saa!«

»Han kom derved til at tale om sin første Kærlighed til en Pige i Hjemmet. Han forlod hende,« — skriver Fru Lüth, — »fordi han ikke troede, at hun formaede at følge hans Fantasi paa dens Flugt i de højere Regioner. Derfor vilde han vedblive at være Ungkarl, indtil han traf en Kvinde, der syntes ham værdig til at dele Sorger og Glæder med ham. Hans Tilkommende skulde ikke alene være i Besiddelse af et dybt religiøst Gemyt, men tillige være bevandret i den danske som i den tyske Literatur, tilmed meget nøjsom, da hans Stilling i Livet ikke vilde tillade ham at gøre store Spring. Ikke alene vilde han have en Kone, der kunde holde hans Hus rent, — det trængte det unægtelig til, — men en Livsledsagerinde i Ordets egentlige Betydning. — Uagtet hans gamle Flamme ikke opfyldte alle de Fordringer, han stillede til sin Fremtidige, drejede han dog altid Talen tilbage til hende, saa jeg ikke kunde lade være at sige: Dog hænger Hjertet stedse ved sin første Kærlighed! — Tillige var han ikke ganske enig med sig selv,

om han vilde blive her eller vende tilbage til Hjemmet.«

»Da han havde udtalt sig om de Anliggender, der laa ham mest paa Hjerte, følte han sig saa let, at han gav sig til at danse, og saa opdagede vi, at han foruden sine øvrige Egenskaber ogsaa besad den at være en taktfast Danser.«

Derimod viste Kold sig at være en mindre sikker Forsanger, da han som dansk Seminarist blev indbudt til at lede Kirkesangen ved en Gudstjeneste, som Pastor Lüth afholdt i den hollandske Kirke i Smyrna.

»Da han langt om længe kom, erklærede han, at han kun kunde een Melodi. Den tog vi da til at begynde med; men det gik ikke, som det var ønskeligt. Forsamlingen var fra alle Hjørner og Kroge i Tyskland, og da hver lille Stat i Forbundsstaterne har sin ejendommelige Maade at synge en Melodi paa, overdøvede de snart den nordiske Sanger, og det blev et slemt Sammenstium. — Paa dette lille Uheld nær var Gudstjenesten meget smuk, og Menigheden meget opmærksom og andægtig.«

Endnu fortæller Fru Lüth følgende: »Den sidste Aften vi var i Smyrna, kom Kold ud til os paa Kutteren i sin Arbejdsdragt, — vi kendte saa godt Trøjen og Selerne, — og fik sig en lang Passiar om Skolevæsen osv. Han afsagde endnu sin strenge Dom over den stakkels sekstenaarige Forlovede, som vi søgte at mildne lidt ved at indvende, at hun var saa ung og havde Tiden for sig til at lære i. Men han blev ved sit: Hun er et lille Fæ! — Vi tog nu en venskabelig Afsked med Ønsket om snarligt Gensyn i Danmark. Det skete aldrig —«

Af saadanne Træk kan man skimte, hvor inderlig Kold har længtes efter sit Hjemland i alle de

Aar, han tilbragte i Udlændigheden. Hans Tanker kredsede i Ensomheden stadigt om den Opgave, der laa gemt til ham derhjemme. — »I fem Aar,« siger han, »var jeg i Smyrna og tænkte bestandig paa de danske Børn, der læser udenad, især naar jeg kom forbi en tyrkisk Skole, thi dær lærer Børnene akkurat paa samme Maade som her. Skolemesteren fremsagde to Sætninger af en Bøn, og den skulde alle Børnene gentage i Munden paa hverandre, saa for mig, der ikke forstod Tyrkisk, var det akkurat den samme Brummen som i en Landsbyskole hos os, naar Børnene læser over.«

Kold har senere sagt, at han lærte tre nyttige Ting, mens han var i Smyrna. For det første, at nøjes med lidt. For det andet, at faa et videre Syn paa Menneskeslægten. For det tredje, at tie stille.

Det sidste var maaske det vigtigste for hans senere Gerning som Ordfører. Han mente selv, at hvis han uden Afbrydelse havde faaet Lov at tale saa meget, som han gjorde i sin første Ungdom, vilde han have snakket sig tom i nogle faa Aar. »Men i Smyrna,« sagde han, »kom jeg i en god Skole. I de fem Aar, jeg var dær, talte jeg ikke mange Ord om aandelige Ting. Men saaledes at tie, tænke og gemme i nogle Aar, det var godt, — ja, det frelste ligefrem mit Liv, saa ung som jeg var.«

Saaledes fik hans Skoletanker Lejlighed til at modnes i Stilhed. Men der var fremdeles lige ringe Udsigt til, at han kunde komme til at virke frit for dem hjemme i Danmark, og han vidste derfor ikke ret, om han vilde vende tilbage dertil igen. Maaske vilde han nøjes med et kort Besøg i Fædrelandet og saa rejse til Amerika, som han før havde tænkt paa.

I 1847, da han havde sammensparet en 6—700 Rigsdaler, brød han op fra Smyrna for at rejse hjem igen. Han valgte en anden Vej end den, han havde fulgt paa Udrejsen, for at faa noget mere at se af de mellemliggende Lande. Men for øvrigt rejste han saa sparsommeligt som muligt. — Først sejlede han med et Skib til Triest, og derfra vandrede han paa sin Fod, med Tøjet paa en lille Trækvogn, gennem Østrig og Tyskland. I Byerne købte han Hvedebrød, som han tit spiste i Landevejsgrøften, og kun det, som var at se uden Betaling, standsede han ved undervejs. Men han samlede dog adskillige Indtryk paa denne Fodrejse, som han siden kunde gengive i sine folkelige Foredrag.

Da han kom hjem til Thisted, havde han endnu godt 500 Rigsdaler i Behold. Han havde haft dem indsyet i sin Vest paa den lange Rejse. De skulde bruges til at begynde en Skole for, hvis Forholdene tillod det, eller — til en Rejse over Atlanterhavet, hvis Luften igen blev ham for tung herhjemme.

Foreløbig vilde han dog se Tiden an og tog fra 1. November 1847 midlertidig Plads som Huslærer hos Pastor *Hassenfeldt* i Holmsland ved Ringkøbing.

Hassenfeldt var en god Mand, som inderligt havde tilegnet sig Grundtvigs kirkelige Anskuelse. Hans Vidnesbyrd derom havde vundet Kateketen i Ringkøbing, den unge *Vilhelm Birkedal*, for det samme Syn, og de to vedblev at være Omgangsfæller, efter at Birkedal var flyttet til Sønder-Omme Præstegaard. Andre nære Venner af Hassenfeldt var Ejeren af Rydbjerg i Velling Sogn, *Thomas Brun* og hans Hustru, som havde den unge Seminarist *Anders Poulsen Dal* til Huslærer.

Poulsen Dal var Thybo ligesom Kold og havde

været Ludvig Müllers Discipel paa Snedsted Seminarium. Han sluttede sig nøje til Kold, som var ti Aar ældre, og blev siden hans trofaste og dygtige Medhjælper i mange Aar. — I Samtale med saadanne Venner og gennem Læsning af Grundtvigs Skrifter udviklede Kold i de følgende Vintermaaneder sine Tanker om Oplysningen til større Klarhed og ventede i øvrigt paa den bejrlige Tid, som nu endelig var i Frembrud.

1848 blev for Kold Forløsningens Aar. Den Aand, som da greb Folket, aabnede manges Øren for det Budskab, han havde at bringe, og den Frihed, der nu kom i de offentlige Forhold, gav Plads for den ny Skole, som han vilde grundlægge. Men først skulde han ved personlig Erfaring blive nøjere kendt med Folkets Stemning gennem Deltagelse i Kampen for Fædrelandet.

Ved Krigens Begyndelse meldte Kold og Poulsen Dal sig begge som Frivillige. — De kom til at gøre Tjeneste ved en Bataljon, der laa paa Fyn under Oberstløjtnant Wagners Kommando for at faa den nødvendige Uddannelse, inden den kom i Ilden. Kold var ikke særlig egnet til Eksercitsen. Han var lidt for langsom i alle sine Bevægelser. Man hørte gerne hans Geværkolbe støde imod Jorden et kvart Sekund efter de andres, og hans Fod kom ofte lidt for sent frem, naar der kommanderedes Marsj! Men han fik det Lov af Wagner, at han gjorde god Gavn i Kompagniet ved at bringe alvorlige Samtaler i Gang mellem Kammeraterne.

Da Wagners Frikorps omsider blev ført over til Koldingegnen, havde Wrangel allerede trukket sig ud af Nørrejylland. Kold kom derfor ikke til at deltage i noget Slag. Men han prøvede dog at gaa som Vedet i Nattens dæmrende Taager og spejde ind i Landet Sønden Aa, som Tyskerne

holdt besat. Naar han og Poulsen Dal var paa Vagt sammen, kortede de Tiden ved dybsindige Samtaler om Folkets Opdragelse.

Paa Fyn havde Kold i Soldatertiden gjort Bekendtskab med enkelte af de gudelig Vakte fra Kertemindeegnen og var særlig bleven Ven med *Poul Rasmussen* fra Dalby Mosegaard, der nu boede i Sanderum. — I Koldingegnen besøgte han sin gamle Ven *Peter Larsen* i Dons. — Han var med, da Frederik den Syvende holdt Hær-syn paa Lerbæk Mark ved Vejle. Men da Soldaterne kort efter blev hjemsendte, opgav Kold Krigsvæsenet, hvortil han i Virkeligheden heller ikke var egnet.

Det var dog ikke spildt Tid, han havde tilbragt i Kongens Klæder. Han havde overalt, hvor han kom, været Vidne til en glædelig Væk-kelse af Folkelivet. Og ikke mindst blandt Soldaterne mærkede han tydelige Tegn paa den Ild for Fædrelandet, hvoraf den folkelige Oplysning alene kan fremskinne.

I Aaret 1848, siger han selv, »da gik det egentlig først op for mig, hvorledes Aanden virker i det store. Tidligere havde jeg kun vidst, hvorledes Aanden virkede igennem Ordet, dels paa mig og dels fra mig paa min Næste, i det enkelte. Men dengang fornam jeg, at alle Folk var bleven beaandede, og da var det egentlig, at jeg først gjorde Bekendtskab med den danske Aand. — Saa fik jeg ogsaa et tydeligere Begreb om, hvad det var, jeg egentlig vilde frembringe, nemlig at Følelsen og Begejstringen fra 1848 og den Opvækkelse, som da fandt Sted, skulde vedblive og slaas fast. Jeg vilde gennem Skolen ved Ordet virke til, at alle danske Folk kunde blive varig begejstrede.«

Saaledes bragte Folkerøret i 1848 ham til fuldere Klarhed over sin Livsopgave og samtidig banede det Vej for Opgavens Gennemførelse ved at skabe de frie Kaar i Landet, som dertil var nødvendige.

Nu kunde Christen Kold da endelig tage fat paa sin Livsgerning.

III.

Kolds Folkehøjskole grundlægges.

(1848—1852).

Efter Sommerens Krigstjeneste tog Kold i November 1848 Plads for et Aar som Huslærer hos Præsten *C. C. Østergaard* i *Sønder Felding* ude paa den jydskede Hede. — Her kunde han i god Ro samle sine Tanker om det folkelige Oplysningsarbejde, som han agtede at begynde, saa snart de ydre Forhold tillod det.

I Vinterens Løb studerede han ivrigt i *Grundtvigs Haandbog i Verdenshistorien*, som han efter sin Hjemkomst fra Asien havde lært at kende, og som nu kom til at spille en lignende Rolle for ham, som Ingemanns Romaner før havde gjort.

Han sagde senere: »Andre har mange Bøger, som de næppe faar læst. Jeg har kun ganske enkelte; men dem læser jeg ogsaa til Gavns.« Dette gjaldt især Grundtvigs Haandbog, som han tidlig og silde granskede i, og som vedblev at være hans vigtigste boglige Hjælpemiddel, saa længe han levede.

Men det, som især greb ham ved Læsningen af Grundtvigs Værk, var det aandfulde Forsøg, som deri gøres, paa at eftervise Guds Styrelse i hele Menneskeslægtens Levnedsløb. Det stemte nemlig fuldtud med Kolds Erfaring om Guds

Forsynsstyrelse i hans eget Liv og gav samtidig hans Tanker et videre Felt, som han efter sin lange Udenlandsrejse følte sig mere oplagt til at færdes paa.

Kold blev dog aldrig Historiker i dette Ords almindelige Betydning. Hans egen Livserfaring var altid Kærnen i hans Tankegang og i hans Foredrag. Hvad enten han tog sit Emne fra Bibelen eller Verdenshistorien, fra de gamle Folkesagn eller fra Ingemanns Romaner, mandede Tælen altid ud i et personligt Vidnesbyrd. Derfor var der heller intet Emne, han talte tiere eller bedre om end sit eget Levned, hvori hvert Træk tjente til at kaste Lys over Guds Førelser med Mennesket, og det var kun som en større Gen-spejling af disse personlige Erfaringer, han fandt Grundtvigs Haandbog i Verdenshistorien saa udmærket tjenlig til folkelig Oplysning.

Imidlertid fremhæver Kold dog ogsaa en anden Side ved Haandbogen, som fik Indvirkning paa hans Livsanskuelse. Han siger nemlig: »— Det var mærkværdigt, hvilket Indtryk det gjorde paa mig at se, at Gud saaledes planmæssig gennem Tiderne førte Menneskeslægten fra den ene Sandheds Erkendelse til den anden, og den sikre Forvisning slog mig, der saa ofte udtales i denne Bog, at Menneskeslægten skal ende med en Triumf over Død, Mørke, Kedsommelighed, Træthed, Tomhed og Øde. Det var noget ganske nyt for mig; men saa snart jeg havde læst det, slog det mig straks, at saaledes er det, og ikke anderledes, og saa syntes jeg, at det var noget, Folk skulde have at vide.«

Dette lyse Syn paa Menneskeslægtens Udvikling, der venter sig et »Gyldenaar« ved Tidernes Ende, danner vistnok den nødvendige Modvægt til Kolds overvejende kritiske Betragtning af

Menneskelivets daglige Forhold. Det blev Bærekraften i hans store Skolegerning. Men det rokkede ikke ved hans dybe Sans for Virkelighed, ogsaa i Aandens Verden. Det var nemlig ikke som et pludseligt Gennembrud af Himmelherligheden paa denne syndige Jord, men som Frugten af en lang og jævn Udvikling under jordiske Vilkaar, han ventede sig Fremtidens Gyldenaar, og han gjorde sikkert ikke Regning paa, at han selv skulde opleve den afgjorte aandelige Sejer, som maatte gaa forud.

Men ganske vist gav det lyse Fremtidssyn, som hans folkelige Oplevelser i 1848 syntes at stadfæste, alle hans Tanker det ny Sving og den store Begejstring, som maatte til, for at han i sin nøgterne Sjæl skulde faa Drift til at begynde sin uprøvede Gerning som Folkeoplyser.

Da han nu mente at være klar over, hvorledes han vilde oplyse og »beaande« sine Landsmænd, søgte han at faa en lille Skole i Gang for den konfirmerede Ungdom, da han godt følte, at enkelte Foredrag i Ny og Næ ikke vilde gøre nær saa dyb en Virkning paa Tilhørerne som en stadig Brug af Ordet fra Dag til Dag.

Han ønskede at begynde denne Virksomhed i en Kreds, hvor Livet ytrede sig kraftigt, og hvor hans Lærlinge kunde søge til Kirke hos en virkelig god Prædikant. — Derfor vilde han gerne over til *Ryslinge* paa Fyn, hvor Hundreder af gudelig Vakte samledes om Præsten Birkedal efter hans Forflytning dertil i 1849.

Birkedal havde hidtil været Præst i Sønder Omme i Nærheden af Sønder Felding, og dær havde Kold ofte haft Lejlighed til at høre hans ægte kristelige og stærkt beaandede Vidnesbyrd. De havde ogsaa skiftet Ord om Oplysningssagen, og skønt Kold ikke var blind for den store na-

turlige Modsætning imellem ham og Birkedal, mente han dog, at han vilde kunne finde sig vel ved et Samarbejde imellem dem.

I Ryslinge kom Birkedals Evner straks i den fyldigste Blomstring. Han var udmærket egnet til at føre sine Tilhørere fra den gudelige Vækkelses snævre Stuer ind i det høje Kirkeskib, hvor alle Modersmaalets Toner, ikke blot de, som Bibellæsningen og Bønnekæden havde stemt, men ogsaa de, der klang gennem Folkets Digt og Daad, sammensmeltede »i Jesunavnets Offer-skaal«.

Skarer af gudfrygtige Folk fra mange Kirkesogne flokkedes om hans Prækestol og blev grebne af hans stærkt bevægede Tale. I Læ af Kirken stævnedes han dem til Folkemøder, og under stærk Paavirkning af »Aanden fra 48« blev deres nedarvede pietistiske Fromhed udviklet til en alvorlig og frejdig dansk Kristendom, der ogsaa gav dem aabne Øren for en mere almindelig menneskelig Oplysning i folkelig Stil.

Her syntes Kold, at der maatte være god Jordbund for hans Gerning. Han tænkte vel ogsaa, at han lettere vilde faa samlet nogle unge Knægte i sin Skole, naar de samtidig kunde nyde Konfirmationsundervisning hos en saa navnkundig Præst som Birkedal.

Paa den anden Side havde Birkedal ogsaa lært at sætte Pris paa Kold, og da han trængte til en Huslærer, blev der gjort den Aftale imellem dem, at Kold til 1. November 1849 skulde flytte til Ryslinge Præstegaard, hvor han ved Siden af sit Arbejde med Birkedals Børn skulde have Lov at holde Skole for nogle Drengene i Konfirmationsalderen fra opvakte Bondehjem.

I et Brev til Birkedal nævnede han som sit Formaal hermed »at anlægge en Skole, der har

til Hensigt at samle, levendegøre og gøre frugtbringende de Kundskaber, Almueskolen meddeler, samt at bibringe en Smule højere Dannelse.« — Han tænkte sig at have Drengene i Skole to Vintre i Træk. — Den første Vinter skulde de »nyde Pastor Birkedals mageløse Konfirmationsundervisning«, mens han selv vilde »fortælle dem Bibelhistorie, Danmarkshistorie, samt vejlede dem til at forstaa og bruge det i Skolen lærte, som de i Almindelighed har lært mekanisk«. — Den anden Vinter vilde han fortælle dem Verdenshistorie efter Grundtvigs Haandbog, som han havde fundet »overordentlig skikket til at meddele en Anskuelse af Menneskeslægtens Levnedsløb, uden hvilken den enkelte ikke kan forstaa sit eget, som er et Led i den store Kæde«.

Omtrent samtidig skriver Kold til Algreen, at han ganske er gaaet ind paa Grundtvigs historiske Anskuelse af Menneskelivet, hvortil hans Bekendtskab med saa mange fremmede Folk, Græker, Tyrker, Englændere og Tyskere, har hjulpet ham betydeligt.

Men skønt han saaledes havde tilegnet sig en Hovedside af Grundtvigs historiske Oplysning, havde han aabenbart endnu ikke fuldt forstaaet hans Tanker om en ny Skole for Ungdommen. — Det var i al Fald slet ikke en Folkehøjskole i grundtvigsk Stil, Kold vilde sætte i Gang, men snarere en Efterskole for Drengene i Konfirmationsalderen, der kunde trænge til at faa deres mangelfulde Kundskaber fra Almueskolen opfriskede og levendegjorte. — Han havde set saadan en Skole hos Lærer *Smith* i *Vindelev* ved Vejle og havde derved faaet Lyst til selv at faa en lignende.

Det passede bedst for Kolds Natur at gaa jævnt frem. Derfor laa det nær for ham at gøre sin ny

Skole til en umiddelbar Fortsættelse af Børneskolen, og derved imødekom han ogsaa bedst de Ønsker, som var oppe hos vakte Folk af hans Bekendtskabskreds. Det var nemlig en almindelig Klage blandt troende Bønder, at Almueskolerne med deres aandløse Lærere og Præsterne med deres rationalistiske Konfirmationsundervisning ikke hjalp Børnene til en levende Forstaaelse af den ægte Kristendom. Derfor var de vilige til at ofre noget paa en Skolegang som den, deres Ven Christen Kold kunde skaffe Børnene, — ligesom gode Sønderjyder i vore Dage har haft Trang til at sende deres Børn til danske Efterskoler, naar de er slupne ud af de tyske Kommuneskoler.

Ad denne Vej bragte Kold sin Skolegerning i en Forbindelse med det kristne Hjemliv, som næppe var naaet, hvis han straks havde søgt sine Elever blandt fuldvoksne Folk. — Da han senere indsaa, at hans aandelige Tale passede bedre for Karle paa tyve Aar end for Drengene paa femten, var Hjemlivspræget allerede blevet saa stærkt i al hans Gerning, at det ikke længer kunde udviskes, og samtidig havde hans Venner faaet Stunder til med ham at indse de store Fordele, det medførte, at gaa paa Skole igen, naar man var kommen ind i den modne Ungdomsalder.

Endelig vandt han ogsaa dette ved at begynde med Børn i Overgangsalderen, at han ligelig kunde ofre sine Kræfter paa Børneskolen og Ungdomsskolen og siden bevare den levende Sammenhæng imellem dem, selv efter at hans Virksomhed havde grenet sig i to forskellige Skoler, der adskilte sig stærkt ved Elevernes Alder.

Kolds egen Udgang fra de gudelig Vaktens Kreds

knyttede et ubrødeligt Baand mellem den kristelige Bevægelse hos det menige Folk og den ny Skole for Folkets Børn. Det var da ogsaa hans Venskab med kristne Lægfolk paa Fyn, som først havde vendt hans Øjne til den Kant af Landet. Selv siger han, at det vistnok særlig skyldtes Gaardejer *Poul Rasmussen* i Sanderum, at han, skønt Jyde, kom til at holde Skole blandt Fynboerne. — Han føjer til: »Hvorfor det netop skulde være i *Fyn*, det vidste jeg ikke den Gang, — men nu ser jeg, at det var bedst at begynde med Fynboerne, fordi de er nemmest at komme afsted med. — Det er en mærkværdig indre Forbindelse, som Aanden danner mellem de Mennesker, der er dens Redskaber, og som den holder af. Aanden forstaar at lede alt, indtil det sker, som den vil. Vi veed i Grunden ikke af, hvor det er, vi skal hen; men vi kommer dog den Vej, som Gud vil.«

Kolds Erfaring, at Fynboerne »er nemmest at komme afsted med«, har stadfæstet sig paa mange af Folkelivets Omraader. Med deres Evne til at begejstres har Fynboerne været i Spidsen for de ny Bevægelser ved adskillige Lejligheder. Det var paa Fyn, den gudelige Vækkelse havde sit vigtigste Arnested, og Fynboen Peter Larsen blev dens ypperste Talsmand ogsaa i Jylland. Senere blev Fyn det første Hjemsted for den folkelige Højskole og den fri Børneskole, for Skytte- og Gymnastiksgaven, for folkelig Skuespilkunst, Tonekunst osv. — Det er, som denne Ø, med sit frodige Muld og milde Vejrlag, er skabt til en Drivkasse for aandelige Vækster, som derfra kan plantes ud i Landets barskere Egne.

I Vinteren 1849—50 sad Kold i en Sidelænge af Ryslinge Præstegaard og underviste — foruden Birkedals Børn og et Par Sønner af Præ-

sterne Victor Bloch og C. C. Østergaard — fire Bønderdreng, hvoraf de to var Jyder og de to Fynboer. Jyderne var Sønner af Kolds gode Ven Jens Jørgensen fra Uldum, der senere flyttede til Bjerregaard i Aale Sogn. — Desuden holdt han hver Lørdag Aften Foredrag eller Oplæsning for en Tylvt voksne Karle fra Ryslinge Sogn. Men han havde foreløbig det Indtryk, at de nykonfirmerede var lettest at virke paa med Ordet.

Pastor Frederik Helweg, som i nogle Aar var Forstander for Rødding Højskole, havde ytret, at den største Hindring for hans Arbejde med de voksne Karle var deres »totale Mangel paa Poesi«. Og den samme Erfaring mente Kold at gøre. — Han skrev derom til Algreen, som nu laa paa Regensen for at læse til Præst paa sine gamle Dage: »Attenaarsalderen er Storslyngelalderen og allerede mere uimodtagelig for Poesiens Indtryk (end Konfirmationsalderen). Det er Ur- og Pibehandelsens Periode. Da begynder man at gøre Haneben, og aandløse Betragtninger af Menneskelivet har allerede taget fast Sæde. Hovederne og Hjerterne er allerede fulde.«

Kold maatte dog snart mærke, at de femtenaars Dreng ikke var i Stand til at modtage al den Livsvisdom, han havde at byde dem. Men han skød Skylden paa de mindre gunstige Forhold, hvorunder han maatte holde Skole i Birkedals Hus.

Sagen var, at Kold var altfor selvstændig og sær til at være i en anden Mands Brød, og at der var saa stor Forskel mellem ham og Birkedal, at de, med al Respekt for hinanden, dog ikke kunde arbejde sammen i det daglige Liv. De stadfæstede meget snart Wessels Ord: »To store i een Sæk kan ingenlunde rømmes!«

Birkedal var en udpræget Romantiker, hvem

det faldt naturligt at forene Grundtvigs kirkelige og folkelige Livssyn med den højtflyvende Idealisme, som den Gang var gængs i de nationalliberale Kredse. — Kold var derimod en udpræget Realist, der holdt paa, at man skulde blive ved Jorden med den ene Ende, og som altid havde Lyst til at gøre et kritisk Naalestik, naar nogen mindede ham om en oppustet Blære. Hans mærkelige Virkelighedssans gav ham Evne til ogsaa paa Aandens Omraade at skelne skarpt mellem ægte Oplevelser og luftige Drømme. — Han sagde om Birkedal: »Den Mand tager En ved Haartoppen og løfter En højt op i Luften; men man falder altfor hastig ned igen. Det var bedre, om man ikke blev hævet højere, end at man kunde blive der.«

Da Kold følte sig en Del trykket af sin Stilling i Birkedals Hus, syslede han stadig med Planer om at faa rejst en selvstændig Skole, og han levede i den Grad i disse Fremtidsplaner, at den spøgefulde Birkedal kunde bytte Rollerne om og drille Kold med alle de Luftkasteller, han byggede.

Men der var dog gode Venner, som gerne vilde hjælpe ham til at faa Skolen virkeliggjort.

Ude i *Dalby* paa Hindsholm var der en Kreds af opvakte Bønder med Gaardmand *Christen Larsen* i Spidsen, der meget ønskede at faa Kold til at bo iblandt dem, for at han kunde undervise deres ukonfirmerede Børn, som de kun nødigt vilde sende til den offentlige Skole. — Med disse Venner talte Kold om, at det vilde være bedst at holde to Skoler: een om Sommeren for de ukonfirmerede og een om Vinteren for de konfirmerede. — Saaledes spaltedes Kærnen i hans Skoletanke og dannede to Kimblade, der siden

udviklede sig til Friskolen for Børnene og Folkehøjskolen for de Voksne.

Mens Mændene paa Hindsholm især arbejdede paa at faa Kolds Friskole i Gang, var det selve *Grundtvig* og hans Kreds i København, der hjalp ham til at faa Højskoletanken virkeliggjort, skønt der fra Begyndelsen af var en temmelig stor Meningsforskel mellem Kold og Grundtvig om Sagen.

Efter I. N. Madvigs Svar paa Grundtvigs Forespørgsel til Kultusministeren i den grundlovgivende Rigsforsamling i December 1848 angaaende Udsigterne for den afdøde Konges Planer med Hensyn til en Højskole i Sorø var det indlysende, at der ikke kunde regnes paa Hjælp fra den daværende liberale Regering til Fremme af Folkehøjskolen. Samtidig var Højskolen i Rødning gaaet i Staa paa Grund af Krigen, og den lille Bondehøjskole, som Skolelærer Rasmus Sørensen i Vinteren 1848—49 fik i Gang ovre i Uldum ved Vejle, fristede kun en kummerlig Tilværelse uden indre Livskraft.

Det kunde saaledes se ud, som om Folkehøjskoletanken skulde jordfæstes som et ufuldbaarent Foster. — Men i Virkeligheden var Tiden netop gunstig for dens Trivsel, naar man kun kunde finde den rette Mand til at rejse den paany. — Med dette for Øje dannede der sig i København et grundtvigsk »Oplysnings-selskab« til Sagens Fremme.

Ved et Brev fra Birkedal blev dette Selskabs Opmærksomhed henledt paa Kold. P. K. Algreen erklærede ham straks for Manden, og Ludvig Müller fra Ranum Seminarium, der netop den Gang søgte Lægehjælp i København, sagde det samme. Følgen var, at Selskabet overdrog til Algreen at sætte sig i Forbindelse med Kold og indbyde ham til en Forhandling om Sagen.

»Vi trænger til en Mand,« skrev Algreen til ham den 27. August 1849, »som, udsprunget af Folkets Midte, hører ganske anderledes hjemme iblandt det end vi, med Skam at tale om, — som kender det danske Folk og har Hjerte for det, — som ikke blot kan tale med det, men tiltale det.«

Kold blev glad over denne Henvendelse fra Grundtvigs nærmeste Kreds. Men der gik dog et Aar hen, inden han fik Brug for den Hjælp, man tilbød ham.

Han havde i Vinteren 1849—50 flere Gange tænkt paa at købe et Hus i Ryslunge med fire Tønder Land til. Det kunde faas for 1400 Rdl. Men da Bygningen var gammel og ussel, maatte han bryde den ned og bygge en ny ude paa Lodden. Det vilde give store Omkostninger, og han ejede kun de 500 Rdl., som han havde sparet sammen ovre i Smyrna.

Da han imidlertid efter en Vinters Prøve kunde skønne, at hans Skolegerning kun vilde lykkes, hvor han selv var Herre i Huset, besluttede han at søge den tilbudte Hjælp i København og rejste derfor til Hovedstaden i Maj 1850 for at tale med »Oplysningsselskabets« Styrelse.

Han var ellers netop i denne Tid bleven »svag i Troen« med Hensyn til sin Livsgerning. — »Det er underligt nok,« siger han, »det er jeg altid blevet, lige kort førend jeg skulde til at begynde en Virksomhed, og det bliver jeg ogsaa, naar jeg skal op at tale. Jeg bad Vorherre, at han dog ikke vilde føre mig ind i noget, som jeg mulig ikke kunde føre igennem. Men saa kom der et bestemt Bud, at nu eller aldrig skulde det være. Jeg kunde ikke faa Sind til at sige ja til, at det aldrig skulde ske, og altsaa maatte jeg sige: saa skal det være nu!«

Saaledes styrket gav Kold sig paa Vej til København. For at spare gik han paa sin Fod fra Korsør til København. Han var iført et Par tunge Træskostøvler, som han dog ombyttede med et Par almindelige Støvler, da han naaede ind til Vesterbro, for at Gadedrengene ikke skulde rende efter ham. Gennem Vesterport styrede han sine Fjed til Regensen, hvor Algreen tog godt imod ham og gav ham Natteleje paa sin Sofa.

Algreen havde dannet en Kreds af unge Studenter, som kaldtes »Salonen«. Til den hørte Brødrene Holger og Skat Rørdam, den theologiske Kandidat Jens Lassen Knudsen, som kendte Kold fra Forballum, Provst Sørensens Sønner fra Mors, som Kold havde været Lærer for, N. J. Jensen, der senere blev Højskolemand og Præst, Niels Lindberg, C. Spleis, Peter Schjørring o. fl. — De samlede jævnlig paa Algreens Regensværelse for at tale om kirkelige og folkelige Spørgsmaal ved en Toddy og en Pibe Tobak. — I denne Kreds fremsatte Kold sine Skoletanker. Men de fleste af Deltagerne var for unge og umodne til at forstaa, hvad der boede i den mærkelige Mand.

Derimod fik han stor Fornøjelse af et Besøg, som han næste Dag sammen med Algreen gjorde hos *Grundtvig*.

»Da vi kom op til ham,« har Kold siden fortalt, »stod han og røg sin Pibe og lagde sin Arm paa Kakkelovnen. — »Det er Kold fra Fyn,« sagde Algreen. — »Aa,« sagde Grundtvig, »er det det!« Og vi ragede da straks uklar. — Jeg vilde have mine Fyre i Skole, naar de var nylig konfirmerede, i en Alder af 14, 15, 16 Aar. Men Grundtvig sagde: »Det duer ikke, før de bliver 18 Aar.« — Jeg kan godt huske, at jeg sagde: »Grundtvig kan ikke vide, hvorledes Bønderne er derhjemme; thi naar de er 18 Aar, har de

allerede begyndt at lege Kæreste, ryge Tobak, gøre Pibe- og Urhandler, og saa kan vi ikke faa dem beandede.« — »Jo,« svarede Grundtvig, »det kan vi nok.« — »Nej,« sagde jeg, »som jeg har opfattet Forholdet, er min Mening den eneste rigtige.« — Jeg har altid været vis i min Sag, ogsaa naar jeg tog fejl. — Imidlertid sørgede Vorherre for, at vi fik Folk baade over og under 18 Aar at undervise, og jeg gjorde da straks den Erfaring, at de, der var 18 Aar og derover, kunde vi udrette noget med, medens vi intet kunde udrette med dem, der var under 18 Aar. — Striden mellem Grundtvig og mig blev dog bilagt, men paa den Maade, at Grundtvig gav efter, og ellers var der heller ikke blevet noget af det hele, thi jeg havde ikke givet efter.«

»Derpaa rykkede jeg frem med mit Ærende, nemlig at jeg nu skulde have den Understøttelse, der var lovet mig. — »Ja,« sagde Algreen, »hvad skal vi gøre derved, thi Grundtvig veed selv, at der ingen Ting er i Kassen.« — »Jo,« sagde Grundtvig, »det kommer nok.« — Derpaa spurgte han mig, hvor megen Understøttelse jeg da mente, at jeg skulde have. — »Jeg har selv 500 Rdl.,« sagde jeg, »naar jeg faar 600 Rdl. til, — men det skal være til Gave, thi jeg tør ikke love at betale dem tilbage, — saa har jeg 1100 Rdl., og dermed skal jeg komme ud af det.« — »Ja,« sagde Grundtvig, »600 Rdl. og 500 Rdl. er 1100 Rdl.; men hvad vil De kunne gøre med dem?« — »Ja, naar det ikke kan gøres med lidt,« svarede jeg, »saa kan det heller ikke gøres med meget. Men det kan ikke gøres med slet intet.« — Derpaa sagde Grundtvig til mig: »Gaa hjem og sæt en Begæring op til skikkelige Folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette Foretagende, og bring den op til mig, saa skal

jeg underskrive den først, og saa skal vi se, hvad mit Navn kan batte!« — Jeg kan huske det, som om det var sket igaar.«

»Da vi kom udenfor, greb Algreen mig i Frakken og sagde: »Du er Lykkens Yndling! Nu er din Sag vunden. Naar Grundtvig tager sig saaledes af den, saa er den sikker.« — De 600 Rdl. blev ogsaa samlede. Grundtvig gav selv 50 Rdl., Fru Tofte 100 Rdl. osv.«

Nu kunde Kold begynde at bygge paa sin Husmandslod. Han købte Tømmeret billigt i Odense og fik det hjem paa Venners Vogne. Bønderne hentede uden Betaling Grundsten fra Nabosagnet. Væggene blev opførte af Bindingsværk med soltørrede Raasten i Mellemrømmene, og alt Arbejdet blev gjort til laveste Pris. — Kold gik selv, mens den gamle Bygning blev brudt ned, og passede paa, at der intet gik til Spilde af det, som paa nogen Maade kunde komme til Nytte. Han rensede selv hver Sten og samlede dem i pæne Stabler. Han trak de gamle Søm ud, hamrede dem omhyggeligt lige og ordnede dem i Bunker, saa de kunde bruges igen. Da Haandværkerne begyndte at mure og tømre, sled han trolig med som deres Haandlanger.

Huset kom til at ligge et Stykke Nordvest for Ryslinge By, ved en Sidevej, som fører ind til en lille Skov. Det lignede et almindeligt fynsk Husmandssted, men var bygget saa meget bredere, at der kunde sættes tre anselige Vindusfag i Gavlen. Dær indrettede han sin Skolestue, mens der ovenpaa blev lavet et Soverum til ham og hans Elever. — Hans gamle Moder gav ham Klæder til to Senge, og hans Søster Ane rejste over for at være Husholderske hos ham.

Det hele var i Husmandsstil og svarede saaledes godt til den jævne Begyndelse, som Kold

agtede at gøre. — Bygningen blev færdig i 1850. Men først i November 1851 skulde »Folkeskolen«, som han kaldte den, sættes i Gang. — I det mellemliggende Aar rejste Kold om til gode Venner i Jylland og Fyn for at overtale dem til at sende ham deres Børn til det første Skolehold. Saaledes opholdt han sig de tre første Maaneder af Aaret 1851 hos Jens Jørgensen paa Bjerregaard og underviste hans konfirmerede Dreng.

Han fik ogsaa Tid til at skrive en temmelig stor Afhandling, *Om Børneskolen*, som dog først blev udgivet efter hans Død, af Harald Holm i 1877. — Det er det eneste Skoleskrift, vi har fra Kolds Haand, og det viser hans daværende Tanker om en fri Skole for Børn. — Som en Hovedsag nævner han, at der maa stræbes efter mere Sandhed og Virkelighed i Oplysningsarbejdet, end der findes i de offentlige Skoler, hvor næsten alt er Skin og Skygge.

For at gøre Betalingsvilkaarene saa lempelige som muligt paa den ny Skole bad han sine Venner i Landet om at tegne sig for et aarligt Bidrag til Skolens Drift. Og for at Bidragyderne kunde se, hvad Pengene skulde bruges til, udsendte han følgende

Plan til en højere Folkeskole i Ryslinge.

»Da de forandrede Forhold i vort Fædreland har gjort det nødvendigt for Bondestanden at erhverve sig en højere Dannelse, end det hidtil bestaaende Skolevæsen er i Stand til at yde, hvorfor flere af dens Medlemmer har yttret Trang til Undervisningsanstalter, hvor deres konfirmerede Ungdom kunde nyde en hensigtssvarende Dannelse, saa har undertegnede med en Del Fædrelandsvenners Hjælp oprettet en saadan i Ryslinge med følgende Bestemmelser:

1. Skolen holdes kun om Vinteren i fem Maa-
neder, fra 1. November indtil 1. April.

2. Et Antal af 20 Elever mellem femten og tyve
Aar kan antages, hvoraf de 10 kan erholde Kost
og Logi paa Skolen, og Resten forskaffes Plads i
Byen og nærmeste Omegn. Betalingen er ansat
til 10 Rdl. for Undervisning og 20 Rdl. for Kost
og Logi for hver Elev. Dog maa, især de første
Aar, en Del af Eleverne selv medbringe Sengetøj.

3. Ved Skolen vil blive ansat tvende Lærere,
især hvis et Tilskud af Sorø Akademis Midler til
Hjælp til Lærerløn af den høje Kultusminister
vil blive tilstaaet.

4. Skoletiden er i Almindelighed bestemt til to
Vintre, saaledes at den første Vinter meddeles
(fortrinsvis) den mundtlige og den anden den
skriftlige Undervisning, hvorfor Skolen vil blive
delt i to Klasser med 10 Elever i hver. — Skulde
nogen særdeles ønske Undervisning i Begyndel-
sesgrundene til det engelske Sprog, kan den med-
deles en tredje Vinter.

5. Undervisningsgenstandene vil blive:

a. Et mundtligt Foredrag af Verdenshistorien
i store Omrids, hvorved det historiske Kort, »Ti-
dens Strøm«, lægges til Grund.

b. Mundtlig Fortælling af Bibelhistorien, hvor-
ved gives Eleverne Valget mellem Müllers, R. Sø-
rensens og Grundtvigs Bibelhistorier til Gennem-
læsning.

c. Et Udvalg af Kirkehistorien, især med Hen-
syn til at belyse de i Landet værende Sekter og
Partier.

d. Nordens Mythologi og Danmarks Historie,
først mundtlig Fortælling, siden forelæst af en
Bog, nemlig Oehlenschlägers »Nordens Guder«.
Brandts Rim og Sange vil blive lærte udenad af
de Elever, der har Lyst og Nemme til Udenads-

læsning. Müllers Danmarkshistorie, Sakse og Snorre vil blive brugte til Gennemlæsning.

e. Geografi, først efter Globus i store Omrids, hvortil vil blive forelæst Skildringer af Folk og Lande, f. Eks. »Den sidste Mohikaner«, Skildring af Livet i Amerika, »Thorvald Vidførle« af Livet paa Island osv. — Dernæst Danmarks Geografi, som vil blive ledsaget med statistiske Bemærkninger.

f. Udvalgte Frembringelser af danske Forfattere vil i Form af Aftenunderholdning blive forelæste, som bestemmes til tre Aftner om Ugen.

g. Sang, med særligt Hensyn til Kæmpeviserne.

Og endelig fortsættes Undervisningen i de almindelige Skolekundskaber, især for at gøre dem brugelige til Anvendelse i det virkelige Liv, da de som oftest kun er mekanisk lærte.

— — —
Ryslinge, den 1. Juni 1851.

Ærbødigst

C. Kold.«

Da Skolens Aabningsdag, den 1. November 1851, nærmede sig, blev Kold hjemsøgt af mange tunge Bekymringer. — Han havde vel Haab om adskillige Elever. Men han havde dog kun bestemt Løfte paa een, nemlig Christen Larsens Søn fra Dalby, og endnu i de allersidste Dage af Oktober vidste han ikke sikkert, om der kom andre end ham.

»Folk mente,« siger han, »at det var noget sært noget, og at det jo var bekosteligt, skønt jeg kun forlangte 6 Rdl. om Maaneden for Kost, Logi og Undervisning og lovede Folk at gøre Underværker med deres Børn. De skulde blive saa livlige, saa vakre og driftige, at de aldrig havde set Mage dertil. Men dog syntes de, at det

var en grov Hoben Penge. — Folk spurgte, hvad deres Børn saa kunde blive til, naar de havde været paa Skolen, om de saa kunde blive Degne, eller om de kunde blive fri for Kongens Tjeneste osv. — Der var imidlertid, mærkeligt nok, for mange, mange Aar tilbage paa de forskellige Steder sørget for at faa det første Sæt til Skolen. Der var en Søster til Poul Rasmussen i Sande- rum, der var død for flere Aar siden, og hun var bleven vakt lige i de sidste Dage, hun levede. Paa sin Dødsseng sagde hun til sin Mand: » Havde jeg vidst det, jeg nu veed, saa skulde mit Liv været anvendt ganske anderledes, end det er; men pas dog paa vore Børn, at de faar deres Liv anvendt, du veed nok, i hvilken Retning jeg mener.« » Ja,« sagde han, » det skal jeg nok.« Men han vidste ikke rigtig Besked om Retningen. Imidlertid vilde han dog holde sit Løfte og sendte sin Søn i Skolen, og netop fordi han ingen Besked vidste, netop derfor gjorde han Skolen mest Tjeneste ved at sende sin Søn derhen; thi Manden var ingen Særling, han var som Folk i Almindelighed, og naar han kunde sende sin Søn i Skolen, saa kunde flere andre gøre det. — Overalt fandt jeg, at Vorherre havde været der og ryddet Pladsen og gjort Forberedelser. Men det er jo altid svært at bestemme sig, naar man skal gøre noget godt. Det er forunderligt nok: naar man skal gøre Narrestreger, saa kan man let gøre det; men skal man gøre noget godt, saa er man forsigtig.«

Trods alle gode Varsler var Kold dog næsten haabløs, den Dag han skulde begynde. Man kunde have købt hans Liv for en Skilling, sagde han siden selv. Og det værste for ham var Frygten for at komme til at sidde i en tom Skolestue. — I sin Uro gik han ind i Skoven, der

ligger Nord for Skolen, og dær faldt han paa Knæ og bad Gud, om han dog i det mindste maatte faa tre Elever at begynde med.

Hans Bøn blev rigelig opfyldt. Opad Dagen kom der kørende Læs paa Læs af Elever med deres Forældre. De saae saa glade ud, fordi de havde overvundet Betænelighederne og var komne afsted, og Kold selv var saa glad som maaske aldrig før i sit Liv. — Han kunde begynde Skolen med ti Elever, og inden Vinteren var omme, havde han hele femten!

Ogsaa paa anden Maade var Lykken ham god. Han fik tilstaaet et Tilskud paa 100 Rdl. af Sorø Akademis Midler og kunde derfor tage sin yngre Ven *Anders Kr. Poulsen Dal* til Medarbejder.

Poulsen Dal blev ham en udmærket Støtte i de følgende tolv Aars Skolegerning. I aandelig Henseende bøjede han sig for Kold som sin Mester. I daglig Omgang var han mild og medgørlig. I Skolen gjorde han et dygtigt Arbejde med den faglige Undervisning, som han drev langt bedre, end Kold selv kunde have gjort.

Vinteren gik godt og fornøjeligt. Kold førte Ordet med stor Kraft, og der var næppe een, i det mindste af de fuldvoksne Karle, som ikke blev stærkt paavirket deraf. De yngste morede sig især ved Oplæsningen af Ingemanns Romaner og ved Skolearbejdet i Poulsen Dals Timer. En ægte dansk Aand raadede over det hele og skabte snart en god og hjemlig Tone i det daglige Liv.

De udvortes Forhold var kun ringe og Kosten tarvelig. Men det hjalp, at Lærerne trolig delte Kaar med Eleverne og spiste af samme Fad som de. — For 4 Rdl. om Maaneden kunde man heller ikke vente at leve som Herremænd. — Kold brugte den første Vinter i sin Husholdning kun seks Pund Sukker og mente endda, at det var

lovlig meget. I Sødsuppen fik hver Mand en eneste Rosin, og Øllebrøden, som de nød om Morgen, var ikke sødet med Sukker eller Sirup. Den største Udgiftspost var Klipfisken. — Men var Kosten tarvelig, saa sørgede Kolds Søster for, at der var nok af den, og at den var godt til-lavet.

Hvem tænkte vel ogsaa paa at være kræsen med Maden, naar der var dagligt Gilde med gode Ord! — Kold og Poulsen Dal sov i Loftsrummet sammen med alle Eleverne. De laa hver i sin Ende deraf og skiftede Ord om aandelige Ting til Karlens Belæring, indtil Sønnen standsede Talens Strøm. — Saaledes blev de Unge omgivne og paavirkede af Ordet næsten hele Døgnet igennem. Men det lykkedes ogsaa Kold at danne dem godt derved.

»Maalet blev naaet,« siger han i 1866, »og der er endnu ingen af dem, der har tabt den Be-aandelse, som de fik dengang; men den er ken-delig endnu alle Vegne, enten hvor der skal vælges til Rigsdagen eller foretages noget, som skal sigte til at gøre Danmark til det store, som det tidligere var, og den har mange Gange styrket dem, som har været haardt betrængte i Kam-pen i saadanne Retninger.«

Det var altsaa virkelig lykkedes ham at gøre den Begejstring varig, som han i 1848 havde oplevet sammen med det menige danske Folk.

IV.

Folkehøjskolen i Dalby.

(1853—1862).

I Vinteren 1852—53 holdt Kold igen Skole i Ryslinge; men derefter flyttede han sin Virksomhed op til *Dalby* paa Hindsholmen.

Deroppe havde han sine mest forstaaende Venner. — Det var Børnene af de gamle gudelig Vakte fra Ole H. Svanes og Christen Madsens Tid, der nu var modne for den folkelige Oplysning. — Een af de ledende Mænd i Dalbykredsen var Gaardmand *Christen Larsen*. Han var paavirket fra Ungdommen af Forsamlingslivet med dets alvorlige Kristendom. Men hans personlige Udvikling var bleven rigere ved det Kendskab, han tidlig fik til Grundtvigs Skrifter og Digte. Det danske og det poetiske, som de ældre Forsamlingsfolk ikke havde Sans for, blev for ham en Kilde til megen Glæde, og det lykkedes ham i Forening med sit Søkendebarn Poul Rasmussen fra Mosegaarden at paavirke Sognets Ungdom i samme Retning.

Christen Larsen havde straks aabne Øren for den ny folkelige Oplysning, der begyndte, da Grundtvig i 1838 holdt sine historiske Foredrag, »Mands Minde«, og i 1839 stiftede »Det danske Samfund«. — Sammen med Poul Rasmussen og en anden Ungkarl i Byen, Christen Hansen, fik

han stiftet et »Dansk Samfund« paa Hindsholmen, og da Kold i 1848 laa som Soldat paa Fyn, lærte han flere af denne Kreds at kende, som fuldt ud kunde følge ham paa hans aandelige Veje.

Christen Larsens forberedende Gerning voldte, at Kold ingensteds fandt saa vel beredt en Jordbund for sine Skoletanker som ude paa Hindsholm. Og da der nu dær blev haardt Brug for hans Hjælp, besluttede han sig til at flytte derud.

Det var især Forholdene i Børneskolen, som pinte de kristelig vakte Forældre saa meget, at de af al Magt ønskede en Forandring deri. Kun faa af dem var gamle nok til, at deres Børn havde Brug for Højskolen. Men Smaabørnene led saa ilde i Almueskolen, at der maatte gøres noget for at skaffe dem en mere menneskelig Undervisning. Derfor overtalte Dalbyfolkene allerede i Sommeren 1852 Kold til at komme ud og holde en fri Børneskole hos dem.

Det blev imidlertid for uroligt for ham at være eet Sted om Vinteren og et andet om Sommeren. Det gik heller ikke godt an at forsømme Dalbybørnenes Skolegang om Vinteren. Altsaa solgte Kold sit Hus i Ryslinge for 2000 Rdl. og opførte i Sommeren 1853 et nyt Skolehus midt i Dalby.

Denne Gang byggede han i noget større Stil, fordi han skulde have Plads til Børneskolen ved Siden af Folkehøjskolen. Men han beklædte Huset med Brædder, saa at det lettere kunde flyttes, hvis han en Gang fik Lyst dertil, og derfor kaldte hans Modstandere Skolen for »Fjællekassen«.

Til Husmoder paa den ny Højskole fik Kold sin yngre Søster *Marie*. — Hun var ikke alene dygtig til den udvortes Gerning, men hun havde god Sans for aandelige Sager og blev derfor

mange til Hjælp i deres indre Anliggender. Uden hende var Kolds Gerning næppe lykkedes saa godt, for Arbejdet var nær ved at vokse ham over Hovedet i de følgende Aar.

Baade han selv og Poulsen Dal blev næsten for haardt spændt for, navnlig om Vinteren, naar Børneskolen med henved 70 Dreng og Piger skulde passes ved Siden af Højskolen, der nu fik 20 Elever og flere. — Det var ikke frit for, at Kold blev noget overanstrengt deraf, og det viste sig især i Børneskolen, hvor han kunde fare op og skænde ved den mindste Støj eller Uorden.

Han var god til at fortælle Bibelhistorie for de Smaa. »I mine bedste Øjeblikke,« sagde han en Gang, »skal jeg kunne fortælle saaledes for mine Elever, at de skal huske det helt ind i den anden Verden.« Men i Lektuelæsning og Overhøring var han for striks. Dær kunde Poulsen Dal meget bedre ramme Maade, og derfor blev det ogsaa ham, der kom til at drage det store Læs i Børneskolen, mens Kold naturligvis var første Mand i Folkehøjskolen.

Ved Siden af det strenge Arbejde under meget trange Kaar var der en anden Ting, som tærede slemt paa Kolds Kræfter i disse Aar, da hans Højskole maatte kæmpe for Livet, og det var den dumme Modstand, som mødte ham hos Præster og Lægfolk, der ikke havde Øje for den ejendommelige Værdi af hans folkelige Virksomhed.

Disse »Jætter« gjorde, hvad de kunde, for at faa hans Skole kvalt i Fødselen, fordi de følte sig forstyrrede i deres søvnige Ro af det Røre, som Kold og hans Venner rejste omkring sig. De kunde vel ogsaa med nogen Ret føle sig krænkede af de hensynsløse Domme, Kold tit fældede over det bestaaende Skolevæsen.

I 1855 blev den bekendte Provst *Jørgen Victor*

Bloch Sognepræst i Kerteminde, og han stillede sig straks djærvt ved Kolds Side i Kampen mod de gammeldags, aandløse Almueskoler. — Efter hans Forslag blev der i Slutningen af 1856 stiftet en Forening af Friskolevenner, som kaldte sig »Selskabet for den danske Almueskole«. — Dette Selskab vilde, »støttende sig til den vaagnende Trang til et frit, folkeligt Skolevæsen, befordre Oprettelsen af fri Almueskoler, som gennem en livlig og naturlig, danske Børn tiltalende Undervisning tilsigter en hjertelig, folkelig Dannelse, og hvor Religionen ikke behandles som Skolefag, men foredrages med Tro og Kærlighed til fri Tilegnelse.« — I Styrelsen sad Præsterne *Bloch* og *Birkedal*, Redaktør *Tauber* ved »Fyens Avis«, Gaardejer *Poul Rasmussen* og Forstander *C. Kold*.

Men den kraftige Virksomhed for Frihed i Skolen, som Selskabet udfoldede, kaldte ogsaa Modstanderne til Samling. — Under Ledelse af Sognepræsten i Mesinge dannedes der en saakaldt »Landboforening for Hindsholm«, der havde til Hovedformaal at sætte Bom for Grundtvigianernes farlige Frihedskrav.

Det var disse Folk en Torn i Øjet, at der fremstod frie Børneskoler, da der formentlig var rigtig gode offentlige Skoler allevegne. Og det var dem ikke mindre imod, at der blev lavet Skoler for voksne Bønderkarle, hvor de vel at mærke ikke skulde lære Agerdyrkning, Nivellering og anden nyttig Kundskab, men høre Foredrag om »Odin, Thor og Frigga« og tale vidt og bredt om »Danskhed, Aand og Liv«, som om det var Sager, hvorpaa Grundtvigianerne havde Eneret.

Landboforeningen gjorde foreløbig intet Skridt til selv at faa en Skole rejst for nyttig Landbrugskundskab. Den indskrænkede sig til den

lettere Bedrift at sende et Andragende med 344 Underskrifter til Kultusministeriet, med Anmodning om, at Kolds Skole ikke maatte blive støttet af Staten.

Det hed i dette Andragende, at Grundtvigianerne i Virkeligheden kun var et lille Parti, skønt de forstod at gøre Indtryk paa Frastand ved den Iver og Selvtillid, hvormed de optraadte. Derimod var Underskriverne af dette Andragende Talsmænd for den rette Folkestemning. Derfor vilde de lade Ministeren vide, at det kun var en Illusion, naar der taltes om en højere Skole eller Bondehøjskole paa Hindsholm. I Virkeligheden var bemeldte Institut kun en Skole, hvor der ikke arbejdedes ud over den almindelige Skolekundskab, men hvori der derimod sørgedes for, at ensidige, religiøst kristelige Anskuelser fandt rigtig Næring, saa at Statens Tilskud her kun blev anvendt »til et Partiinstitut eller Propaganda«.

Samtidig advaredes Ministeren indtrængende imod at støtte den Bestræbelse for frie Skoler og for mere kirkelig Frihed, som »Selskabet for den danske Almueskole« havde sat i Gang. — »Befolkningen paa Hindsholm«, hed det, »i hvis Midte Følgerne af de kirkelige Bevægelser allerede er saa kendelige, at de kan være Grundlag for en Erfaring, ser i denne Frihedsstræben en Virksomhed, der maa fremkalde ulykkelige Spaltninger i Kirken, i Familielivet, ja, i selve Personernes Indre.«

Ved at se det store Tal af Underskrivere, der saaledes var med til at knurre i Søvn imod de aandelige Urostiftere, mindes man om den gamle Sognepræst, der trøstede sig over det store Tiløb, der var til Kapellanens Prækener, ved at erklære: »Mine Folk er dog de fleste. Men de gaar ikke i Kirke.« — Andragerne var ikke egne til

Linjetropper i Aandens Krige. Men som en lille Landestorm gjorde de dog i Øjeblikket nogen Virkning, om ikke paa Aandslivet, saa dog paa — den økonomiske Stilling. Det saae virkelig ud til, at Kold skulde miste det aarlige Tilskud paa 400 Rdl. fra Sorø Akademis Midler, som han første Gang havde faaet fra Ministeriet ved Udløbet af Finansaaret 1855—56.

Da nemlig Spørgsmaalet om denne Bevilling for det næste Finansaar forelaa, var der ved Loven af 8. Marts 1856 oprettet Amtsskoleraad, og Ministeren overlod derfor til dette Raad at gøre Indstilling om, hvorvidt Kolds Skole fremdeles skulde have 400 Rdl. i aarligt Tilskud. — Kold havde indgivet Ansøgning derom, ledsaget af Anbefaling fra 42 af hans tidligere Elever. Men Flertallet af Skoleraadet sluttede sig til Provst Rohmanns Forslag om, at der skulde afkræves Sogneforstanderskabet og Sognepræsten i Dalby Erklæringer om Sagen, da der gennem Landboforeningens Andragende var rejst offentlig Indsigelse imod denne Skoles Understøttelse.

Kun eet Medlem af Skoleraadet, Folkethingsmand Cornelius Petersen, der stod venligt til Kolds Skole og var nøje kendt med Forholdene paa Hindsholm, kunde ikke anbefale dette Skridt, blandt andet fordi han vidste, at Stemmerne i Dalby Sogneforstanderskab var delt i et lille Flertal, der var Kolds Modstandere, og et stort Mindretal, der var hans Venner.

Sogneforstanderskabets Flertal henstillede, at den forlangte Understøttelse skulde nægtes Kold, »i al Fald indtil han, bedre end hidtil, har viist at have fortjent den og ikke ligefrem kan siges at være en Hindring for en dygtig Institution af samme Art. Men dertil maa der da høre foreløbig, at en Plan for en højere Bondeskole maatte

fremlægges og approberes, at den stillede under en bestemt — Sognepræstens eller Provstens — Kontrol, at halvaarlige offentlige Eksaminer afholdtes, at Protokoller førtes til Vejledning for Visitatoren osv.« — Samme Mening udtalte Sognepræsten, Folkethingsmand Møller, som i en meget lang Skrivelse kritiserede Kolds Højskole.

Ministeriet resolverede imidlertid, at Kold skulde have de 400 Rdl., »dog saaledes, at det paalægges ham igennem Amtsskoledirektionen hertil at indsende den Plan, som han agter at lægge til Grund for Undervisningen i den kommende Vinter.« — Denne ministerielle Skrivelse blev ved en mærkelig Fejltagelse »forputtet i Arkivet«, efter at den var sendt til Dalby Sogneforstanderskab. Først et halvt Aar senere, da Skoledirektionen ved Skrivelse af 23. Februar 1858 bragte Sagen i Erindring, kom den frem igen og blev nu straks meddelt Kold til behagelig Efterretning.

Inden han fik Pengene udbetalt, foregik der en Slags højtidelig Visitats, som nok maatte vække Opsigt blandt Venner og Fjender.

I Begyndelsen af Marts 1858 kom der nemlig Bud om, at selve Skoledirektionen agtede at besøge Bondehøjskolen i Dalby, og Kold blev helt rystet ved dette Budskab, da han straks følte, hvor meget det gjaldt, for ham og for Folkehøjskolen i det hele, at Forholdet til Myndighederne og Vilkaarene for Statstilskuddet blev saaledes ordnede, at Skolens Frihed intet Skaar led derved. — I de otte Dage, der gik, inden de høje Herrer kom, fik han ikke megen Søvn eller Mad. — Poulsen Dal og alle Eleverne var ogsaa stærkt optagne af det ventede Besøg, og de var enige om at ruste sig saa godt som muligt til den Overhøring, der forestod.

Det var Stiftamtmand Unsgaard og Provsterne Rohmann og Hald, der mødte for med egne Øjne at se, hvorledes det egentlig forholdt sig med den omstridte Bondehøjskole. — Da de, sammen med Pastor Møller, fra Præstegaarden vandrede over til Skolen, krøb Folk, efter hvad Kold siden har fortalt, »op paa Gærderne og kom ud af Husene for at se det store Øjeblik, da »Fjællekassen« ramlede sammen.« — En Del af Sogneforstanderne havde ogsaa givet Møde.

Efter at der var fremlagt en Liste over Elevernes Navne og Alder og en Fortegnelse over, hvad der var gennemgaaet i de forskellige Fag, begyndte Poulsen Dal at holde Overhøring i Geografi. Men da flere af Eleverne svarede samtidig, sagde Provst Rohmann: »Nej, een ad Gangen!« — Det var en skæbnesvanger Fordring. Skulde Eleverne saaledes prøves een for een, vilde hele Samtalen jo forvandle sig til en almindelig Skoleeksamen. — Poulsen Dal blev tvivlraadig og tav stille.

Men da traadte Kold frem og sagde paa sin langsomme, rolige Maade, men dog med stor Vægt, at dersom det skulde gøres til Betingelse for Statsunderstøttelsen, at hver Lærling skulde eksamineres for sig, saa vilde han hellere give Afkald paa den. Ellers endte det med, at de, der trængte haardest til at komme paa Skolen, nemlig de mest forsømte og de i aandelig Henseende mest famlende, vilde blive borte af Frygt for Eksaminationen. — Stiftamtmanden svarede meget venligt, at det kun var Meningen, at Lærerne skulde give en Prøve paa Undervisningen i den Form, som de plejede at bruge. Og dermed kom alt i en god og fornøjelig Gænge.

Da Overhøringen var omme, sang Eleverne med Kraft og Klang et Par Sange, og bagefter

udbetalte Provst Rohmann Kold 800 Rdl. for de to sidste Finansaar. — I sin Glæde derover gav Kold sin trofaste Medhjælper, Poulsen Dal, 100 Rdl. ekstra for hans gode Arbejde i de knappe Tider, som nu var overstaaet.

Til dette Besøg af Skoledirektionen knytter sig vistnok ogsaa Kolds Ytring i Vennemødetalen: »Naar man spurgte mig om, hvilken Methode jeg brugte, saaledes som Provsten gjorde, da han i sin Tid skulde undersøge den, saa sagde jeg, at vi havde ingen Methode. Og naar der blev spurgt mig om Planen, saa svarede jeg: Vi har ingen Plan.«

Det var vel ogsaa i disse Stridens Aar, at Kold en Gang havde en Samtale med Skoledirektøren, D. G. Monrad, og da han fik det Spørgsmaal af Monrad, hvad han egentlig vilde med en Skole, naar han ingen Plan havde dermed, svarede han: »Da jeg var atten Aar, lærte jeg at elske Gud og min Næste, og det var jeg saa glad ved, at jeg den Gang besluttede at anvende min Tid og mine Kræfter til at hjælpe min Næste tilrette med det samme, og det er egentlig det, Skolen vil lære Folk: at elske Gud, sin Næste og sit Fædreland.« — »Aa, ja,« svarede Monrad, »det er jo et meget hæderligt Formaal.«

De Begivenheder, som her er skildrede, kan som flere andre Hovedtræk i Kolds Liv synes temmelig betydningsløse ved første Blik. Men naar man ser hen til de vidtrækkende Følger, forstaar man straks bedre, hvorfor Kold selv kom til at lægge saa megen Vægt paa dem. — Den danske Folkehøjskole skylder ham stor Tak for, at han saa støt forsvarede dens Frihed. Men den skylder ogsaa Rigsdag og Regering Tak, fordi de ydede Statens Hjælp paa saa frisindede og tempelige Vilkaar. Det turde være enestaaende i

de moderne Staters Historie, at det offentlige saaledes har understøttet en Række private Skoler — uden at kræve nogen Slags Indflydelse paa Skolernes Drift. Men det anerkendes vel nu af de fleste, at dette Frisind har været til Gavn for det danske Folks Oplysning.

Da Slaget havde staaet, tabte »Jættene« Modet, og Kold kunde omsider se lysere Dage i Møde for sig og sin Skole. Men han havde ogsaa levet saa strengt og nøjsomt i de forløbne Aar, at hans Helbred og Legemskraft var bleven kendelig svækket derved.

I Vinteren 1856—57 havde han 30 Elever paa sin Højskole. Den næste Vinter kom der 36. Og derefter voksede Tallet saa stærkt, at han maatte tænke paa at faa rejst en større Skole, hvis den skulde kunne huse dem alle.

Han fandt det ogsaa ønskeligt at bo nærmere ved den ny Jernbane, som nu løb gennem Fyn, og dette førte da til, at han anden Gang flyttede sin Skole. Men den halve Snes Aar, han, under ringe ydre Kaar og megen Modgang, havde holdt Skole paa Hindsholm, var maaske inderligt set de skønneste i hele hans Liv.

V.

Folkehøjskolen i Dalum.

(1862—1870).

Efter en Del Betæneligheder købte Kold sig en større Ejendom paa Hjallese Mark i Dalum Sogn, lige Syd for Odense. Der fortælles, at han lagde sig paa Knæ i Marken og bad Gud, om han maatte faa Kærlighed til denne Jord, for ellers kunde han ikke gøre sin Gerning med Glæde paa dette Sted. For at give Skolen, som han byggede, et velklingende og historisk Navn kaldte han den ikke Hjallese, men, efter sin Ven J. L. Knudsens Raad, *Dalum*, blandt andet med Tanken paa, at der en Gang havde ligget et Kloster af dette Navn i samme Sogn.

Skolebygningen, der fik to Etager, blev indrettet saaledes, at Spisesalen i den høje Kælder indtog samme Rum som Foredragssalen ovenover. Men forøvrigt var alt temmelig stort anlagt med Tanken paa det stadig voksende Elevtal. Da Bygningerne var færdige, stod hele Ejendommen ham i 25,000 Rdl., men den kom dog efter hans eget Udsagn til at svare sig godt. — Da han aabnede den ny Skole i Efteraaret 1862, havde han over halvhundrede Karle fra alle Egne af Landet, og i den sidste Vinter, han levede, 1869—70, var Tallet steget til over hundrede. Og dertil kom, at han fra 1863 holdt Sommer-

skole for Piger med næsten lige saa mange Deltagere.

Samtidig med denne store Udvidelse af de ydre Forhold fandt Kold det nødvendigt at øge Lærerkraften ved sin Skole og gjorde derfor Af-tale med den theologiske Kandidat J. L. Knudsen, som han havde kendt i mange Aar, om at han skulde flytte fra Rødding Højskole til Dalum.

Jens Lassen Knudsen var født 1819 i Ribe, hvor hans Fader var Avlsbruger og Kvæghandler. Han var »af en konstant vestjydsk Race«, der udmærkede sig ved Redelighed i Tankegang og Handlemaade. Men han havde som en Slægtsarv stærke Anlæg for Samvittighedsskrupler, der til Tider gjorde hans Væsen tungt og sært. — I sin Ungdom hjalp han sin Fader med Kvæghandelen. Men da han hos sin ældre Broder, Knud Knudsen i Forballum, havde lært Kold at kende, blev han aandelig vakt og fik Lyst til at gaa Præstevejen. — Som Student i København sluttede han sig til den Kreds, der samledes om Algreen, og blev godt kendt med Grundtvigs Sønner. Da Svend Grundtvig begyndte at indsamle »Gamle danske Minder«, hjalp Knudsen ham dermed. Han havde en stærk Hukommelse for folkelige Viser og Ordsprog, kunde synge godt og havde en sjælden Evne til at gengive jyske Udsagn mundret og morsomt.

J. L. Knudsen sluttede sig baade kristeligt og folkeligt nøje til Grundtvig. Men den grundtvigske Anskuelse udformede sig paa en ejendommelig Maade i hans ravjyske Sjæl. Mens »Folkelighed« for de fleste andre Grundtvigianere var et rent aandeligt Begreb, som de havde tilegnet sig ad historisk-poetisk Vej, var den for Lassen Knudsen noget naturligt, medfødt, som dannede Kærnen i hans eget Væsen. — Han saae

derfor, mer end Grundtvig selv, det folkelige fra Natursiden og elskede det især, hvor det fremtraadte som god nedarvet Sæd blandt jydsk Bønder. — Men Kold havde ogsaa aabnet hans Øjne for den aandelige Side af Folkeligheden, og Grundtvig havde indgydt ham en dyb Kærlighed til Historien. Derfor var han vel egnet til at blive en folkelig Ordfører i de Egne af Landet, hvor det nyvakte Aandsliv stræbte at slaa Rod i jydsk Jordbund, og derfor var det naturligt, at han tog imod Stillingen som Lærer ved Rødding Højskole, da hans Ungdomsbekendt, den theologiske Kandidat Sofus Høgsbro, efter Trearskrigen blev Skolens Forstander.

J. L. Knudsen virkede i ti Aar, fra 1852 til 1862, som Lærer paa Rødding. Men han havde svært ved at finde sig tilpas derved. Det forekom ham, at Christian Flors Skole ikke gik dybt nok i det folkelige, og han kom ofte paa Kant med sine Medlærere, fordi de, efter hans Mening, lagde mere Vægt paa døde Kundskaber end paa en levende dansk Oplysning. — Da Kold begyndte sin Højskole paa Fyn, syntes Knudsen straks, at den var i en anderledes ægte folkelig Stil end Rødding. Det var derfor rimeligt, at han kunde ønske at flytte over til ham, selv om det vilde volde en stor Tilbagegang i hans aarlige Indkomster.

Dette Ønske blev især brændende, da han i Sommeren 1859 havde deltaget i det første Lærermøde, som blev afholdt paa Højskolen i Dalby.

I et Brev fra 16. Juli 1860 til Lærer Kruse skriver Knudsen efter at have udmalet Mislighederne ved Rødding Højskole: »Som Følelsen af alt dette igennem flere Aar var steget hos mig til en pinlig Vægt, samledes vi, en god Snes Friskolelestre, hos min gamle Ven Kold ifjor Sommer i Dalby

for at høre, hvor kloge vi gensidig var blevne. Det blev da os alle, saa mange som havde Sans for Livet og Lyst til at se gode Dage, klart, at Kold havde virket mere til levende og ægte Oplysnings Fremme end vi andre, alle tilsammen. Og da han nu viste os, at hans Skole, for at tilfredsstille Trangen, maatte flyttes og udvides, og erklærede for mig, at derved var jeg den eneste, der, efter hans Skønnende, kunde yde ham den fornødne Hjælp som fremtidig Lærer, saa faldt det Ord i god Jord, og efter at have overvejet Sagen med min Kone svarede jeg ham i Vinter, at jeg med Glæde vilde tage Del i den gode Gerning. — Det er imidlertid ikke i dette, men først til næste Efteraar, at han haaber at have en ny Skole rejst i Nærheden af Odense.«

Det varede endda et Aar længere, inden Kold kunde aabne sin nye Skole. Men i 1862, da han begyndte i Dalum, flyttede Knudsen med Kone og tre Børn over til ham som hans første Medhjælper, mens Poulsen Dal trolig arbejdede videre paa sin mere beskedne Plads i Laget.

Det var et stort Offer, Knudsen bragte ved at bytte sin sikre og ret vellønnede Stilling i Rødding med Gerningen i Dalum. Kold kunde og vilde nemlig ikke tilsige ham en fast aarlig Løn for hans Arbejde, og Knudsen maatte være rede til at dele de nøjsomme Kaar, hvorunder Kold i al sin Tid havde levet. Men der var den store Forskel, at Kold var ugift og vant til stor Tavelighed, mens Knudsen havde en voksende Familie at sørge for. — Det viste sig ogsaa snart, at Kold lige saa lidt nu, som da han boede i Pastor Hass' Hus i Smyrna, kunde sætte sig ind i, hvad en Moder med smaa Børn trænger til for at have det godt. Han undrede sig for Eksempel stadig over, at der skulde mere Sukker til, end

han og hans Karle behøvede, og da han maatte anmodes om Penge til mange Ting, som en gammel Ungkarl ikke forstaar sig paa, gav han ikke altid villigt, hvad der krævedes, og deraf opstod der selvfølgelig mange Pinagtigheder.

Dertil kom, at Kold ikke var egnet til at have en nogenlunde jævnbyrdig Mand ved sin Side, og at Knudsen ikke var af den Natur, at han kunde bøje sig under en andens Vilje. — Enden blev, at dette Samarbejde, som var begyndt med saa stor Begejstring fra Knudsens Side, maatte opgives efter to Vintres Forløb, idet Knudsen i Foraaret 1864 søgte og fik Præstekaldet i Aggersborg i Hanherred.

Aaret forud var Poulsen Dal brudt op for senere selv at begynde en Folkehøjskole i Galtrup paa Mors, og fra den Tid nøjedes Kold med unge Medlærere, der ikke gjorde Krav paa at spille nogen selvstændig Rolle i Skolens Virksomhed. — Prøven med Knudsen havde gjort ham bedre bevidst om, at han var en født Enspænder, og han var heller ikke bange for at sige det rent ud, at hans egne Foredrag var de eneste, som aandelig talt betød noget paa Dalum Højskole.

Da den toogtyveaarige Seminarist *Jørgen Pedersen* i 1863 skulde tiltræde Pladsen som Poulsen Dals Afløser, spurgte han Kold, hvilken Undervisning han skulde give Eleverne. — Ja, ser De, svarede Kold, jeg taler selv hver Formiddag og Aften. I Mellemtiden gælder det om, at Karlene faar noget at bestille, saa at de ikke fristes til at gøre gale Streger. Det er den Opgave, De skal have. Men hvilke Fag De vil fylde Tiden med, det har i Grunden mindre at sige.

Saa dristigt turde en Højskoleforstander i det tyvende Aarhundrede ikke tale om sine Medarbejderes Virksomhed. Men der er vel heller ikke

nogen Højskolemand siden Kolds Tid, der har haft saa tryk og saa velgrundet en Tro paa, at hans egne Ord i Folkeaaendens Tjeneste kunde være Livsoplysning nok for dem, der samledes om ham.

Kold gik endda videre og sagde ganske roligt, at hans Skole var den bedste af alle de Folkehøjskoler, der fandtes. Der var, efter hans Udtalelse, kun tre af dem, som der var Grund til at regne med, nemlig Rødding i Sønderjylland, Hindholm i Vestsælland og hans egen paa Fyn. Paa Rødding kæmpede de for det Danske imod Tyskerne, paa Hindholm for Bondens Ret imod Herremændene, og det kunde være godt begge Dele, saa længe som det behøvedes. »Min Skole derimod er grundlagt for Livet. Den skal danne Kæmper til den altid standende Strid mellem Liv og Død —.« Den Kamp, mente han, fik ikke Ende, saa længe Verden staar.

Den ny Skole blev forøvrigt begyndt uden al udvortes Højtidelighed, som Kold havde megen Afsmag for. — Een af Eleverne fra den første Vinter paa Dalum har fortalt, at der ikke en Gang holdtes noget egentligt Aabningsmøde, men at Karlene kom lidt efter lidt i Løbet af en Uges tid. Kold gjorde intet Væsen af de først ankomne; men da han ikke troede, de havde godt af at gaa ledige, satte han dem til at pille Sten af Jorden, hvad der just ikke behagede dem alle. Først om Aftenen kom Kold ind i Skolestuen og talte paa sin rolige Maade til de samlede Elever, og da Poulsen Dal kom hjem nogle Dage efter, begyndte det regelmæssige Arbejde med Skrivning, Regning, Tegning og Sang. — Først efter en halv Snes Dages Forløb var alle samlede, og fra den Tid gik Skolen med mere Kraft. — Lidt sent stod Lærere og Elever op i deres fælles Sovesal,

og Dagen aabnedes med en Morgensang, for det meste: »Morgenstund har Guld i Mund«, eller »Nu rinder Solen op af Østerlide«. — Derefter holdt Kold sit Foredrag.

Kolds Maade at fremtræde paa var efter denne Mands Vidnesbyrd meget værdig. Han kom gerne ganske stille ind, gik hen til Enden af Bordet, saae sig lidt om, tog sin Snusdaase op af Lommen, slog tre Slag paa den, aabnede den og tog sin Portion, som han med to Fingre puttede i Næsen uden at nyse deraf. Derefter tog han sit tærnede Lommetørklæde op, som altid var lagt i sirlige Folder, bredte det ud, pudsede Næsen og lagde det sammen igen som før, inden han stak det i Lommen. — Det samme gentog sig gerne en Gang til under Foredraget. »Vi sad,« siger den gamle Elev, »ganske stille hver paa sin Plads og iagttog ham, ventende paa, hvad der nu vilde komme. Vi syntes, det altsammen klædte ham saa godt, mens hans Væsen tit var udenforstaaende til Forargelse.«

Kolds Stemning kunde ellers være meget forskellig. »Der var de Morgener,« fortæller samme Elev videre, »hvor han kunde vaagne saa lykkelig og glad, saa han kunde bede og synge af Hjertens Grund. Men der kunde ogsaa komme de Tider, hvor han kunde ængstes og knuges, saa vi ligefrem kunde se, hvor haardt han stred. Det var da ogsaa ofte kendeligt, naar han kom ind til sit Foredrag. Sommetider gik han igen efter Morgensangen med den Udtalelse, at Aanden ikke vilde komme over ham. — Men saa kunde han komme igen henad Aften og begynde rigtig saa smaat med een af os Elever at tale om ganske almindelige Ting. Efterhaanden kom der flere til, og det endte med den almindelige Ring omkring ham. Men saa skal jeg love for,

at han kom i Aande, naar det begyndte at veksle med Spørgsmaal og Svar. Da kunde han tit tale saadan, saa Hjerterne aabnedes derved, og det var Ord, som aldrig glemmes.«

Hvilke Emner Kold plejede at tale om, kan ses af følgende *Fortegnelse over hans Foredrag* i Tidsfølge paa Sømmerskolen 1867, da der var samlet henved hundrede Piger om ham:

»Mennesket lever ikke af Brød alene, men af Ordet, som udgaar af Guds Mund. — Om Jætter og Trolde. — Aanden er den Livskraft, som Ordet i vore Dage sædvanlig fattes. Om tomme Ord, om tom Latter (ved hvilken Lejlighed han brugte Verset: »O, Pige, jeg vil ikke se, hvordan din Hat mon klæde, men vel, om du med Aand kan le og ret af Hjertet græde«). — Om de tre Løver og de ni Hjerter i det danske Vaaben. — Hvorledes et Folk er, naar Aanden har forladt det, og hvorledes et Folk er, naar Aanden kommer over det, som i Aaret 1848. — Hvad et Menneske nødigst skulde undvære, er Hjertet, og hvad et Menneske mest skal eftertrægte, er Aand. — Om Adam og Eva vilde staa i et aandigt eller hjerteligt Forhold til Gud. — Hvorfor tillader Gud, at Lidelse og Modgang kommer over Mennesket. — Siden Syndefaldet gælder det bestandig, om vi vil staa i et aandeligt eller hjerteligt Forhold til Gud. — »Langt mere værd end det røde Guld, det er: sin Gud og sig selv at kende«. Hvorfor tragter da Menneskene almindelig mere efter Guld end efter at kende Gud og sig selv? — Om det guddommelige og det menneskelige. — Noah i Arken. — Noahs Sønner og Slægt. — Fortsættelse af det samme til totusinde Aar efter Verdens Skabelse, nemlig Menneskeslægtens Barndom og Babels Taarnbygning. — Abraham. — Menneskene vil

saa gerne være lykkelige, og om den forskellige Maade, de bruger, til at være lykkelige paa. — Om den store Modsætning imellem at lade Gud sørge for sig og selv at ville det. — Hvem bliver salig, og hvem bliver fordømt? — Hvorfor maatte Abraham og Sara vente saa længe, inden de fik den lovede Søn? — Hvilket var det første Skridt, Abraham gjorde, og hvilket er det første Skridt, vi maa gøre? — Saras Død. — Isaak og Rebekka. — Esau og Jakob. — Jakob og Rakel. — Jakob og hans Sønner. — Josef i Fængslet og hos Kong Farao. — Jakob og hans andre Sønners Ankomst til Ægypten. — De to modsatte Anskuelse, nemlig: om Gud styrer og regerer Menneskeslægten og hvert enkelt Menneske, eller den anden: at Mennesket har faaet Forstand og fri Vilje til at styre og regere sig selv. — Om Forholdet mellem Aand og Form. — Guds Arm er ikke forkortet. — Om vi skal udføre Gerningen og Gud hjælpe os, eller han skal udføre den og bruge os dertil. — Hvordan kan det være, at det er saa nødvendigt at tro, førend man kan udrette noget? — Hvorfor gjorde Gud haandgribelige Mirakler i gamle Dage og nu ikke? Og om Loven til Israels Folk. — Om de to Sandheder, der er nødvendige for et Menneske at vide, nemlig: at det er en Synder, og at Syndere kan blive salige. — Hvad er det at være en Kristen? — Hvor er Aanden, naar enten et helt Folk eller et enkelt Menneske gaar i Dvale? — Da Israels Børn havde gjort Guldkalven. — Var Aanden hos Folk, før Kristus kom til Verden? Og hvorfor gik der saa længe, inden Tidens Fylde kom, da Gud sendte sin Søn til Verden? — Moses dør, og Josva bliver Israels Børns Anfører. Og om Synd imod den Helligaand. — Fra Abraham til Moses: Fantastitiden. Fra Moses til Kong Salomon: Følelsetiden. Fra

Salomon: Forstandstiden. — Om at tro fast paa Ordet, Gud har talt til os, og ikke at ville støtte sig paa noget legemligt. — Hvem er den største i Himlen? Og hvem er den største paa Jorden? — Hvorledes kan Gud hjælpe et Folk uden Hænder? Og hvorfor Gud særlig tog sig af Israels Folk og brugte det til at udrette Stordaad før. Og hvorfor Gud nu særlig vil tage sig af det danske Folk og nu bruge det til at udrette den sidste Stordaad i Verden. — I hvilket Forhold staar Menneskets legemlige Arbejde til det aandelige Arbejde? — Hvorledes fremmes Kærligheden? — »Jeg tror paa Gud Fader og tæller mine Penge. Jeg tror paa Kristus og tæller mine Synder. Jeg tror paa Gud den Helligaand og vejer mine Kræfter«. — Om Aand og Ord og Hjerte. — Gud vil, at alle Mennesker skal blive salige. Og hvorledes han vedbliver at styre og lede og føre Menneskene, naar han ser, de kan tage imod hans Ord. — — Hvorledes Gud fører en Kristen gennem Livet. Fantasitiden, Følelsetiden, Forstandstiden. Den store Forskel derimellem. — Aandens Gang gennem Hjertet hos det enkelte Menneske, hos et Folk og hos den hele kristne Menighed. — Hvad er Daab? Hvad er Nadver? Og hvad er et evigt Liv? — Aandens Forhold til Følelsmenneskene. — Forholdet mellem Mennesket og Vejret. — Den hellige almindelige Kirke og Folkekirken. — Hvorfor Kristendommen ikke med Kraft har udbredt sig og virket i Menighederne. — Hvorfor den første kristne Menighed var saa kraftig, og paa hvad Maade den sidste skal blive ligesaa. — I hvilket Forhold de naturlige Aander staar til den Helligaand. — Den nordiske Aand, den Helligaand, de onde Aander. Den rige Mand og den fattige Mand. — Om Frygt. —«

Denne Fortegnelse, som er nedskrevet af en ung nordsællandsk Bondepige, giver en ganske god Forestilling om, paa hvilke Omraader det var, Kold færdedes i sine Foredrag. Den giver ogsaa adskillige Vink om Enkeltheder i hans Tankegang. Men den kan naturligvis ikke oplyse, hvad det egentlig var, som gav Kolds Tale sin Kraft.

Vi ser, at et af Kolds Yndlingsemner var Guds Førelser med Mennesket, som han efterviste baade i Folkenes og i det enkelte Menneskes, d. e. sin egen Historie. — I Sammenhæng dermed understregede han ofte den menneskelige Viljes Afmagt og brugte derom saa stærke Ord, at nogle af de mere romantiske Grundtvigianere, som dyrkede »den fri Vilje«, fandt ham helt kættersk og ymtede om, at han nok var bleven smittet af Muhamedanernes Lære, mens han var i Tyrkiet. — I Virkeligheden var det dog netop hans ægte kristelige Tro paa Guds faderlige Styrelse, som bragte ham ind paa disse Tanker. Menneskets Drøm om Selvstændighed betød for ham ikke mere end et Barns Tanker om at køre selv, naar det faar Lov at holde i Tømmen bag Faders Hænder.

I Kolds sidste Leveaar voksede hans Skolegering stærkt i Omfang og Ry. Mangfoldige Gæster kom der næsten daglig til Dalum for at se og høre den mærkelige Mand. Det var ikke ualmindeligt, at der paa en sædvanlig Skoledag var en Snes Fremmede i Foredragssalen og ved Middagsbordet. Men der blev ingen Stads gjort af dem.

Kold selv vedblev at gaa saa jævnt klædt, at han kunde forveksles med sine Tjenestefolk. Da Stiftamtmand Heltzen i Odense en Gang kom kørende til Skolen for at tale med Forstanderen,

saae han en lille Mand i Træsko med Selerne uden paa Vesten og stort Tørklæde om Halsen liste om i Gaarden. I den Tro, at det var en Røgter, kaldte Stiftamtmanden paa ham og paa-lagde ham at holde ved Hestene, mens han gik ind at tale med Forstander Kold. — »Ja, saa kan vi gøre begge Dele paa een Gang,« svarede den lille Mand, »for jeg er Forstander Kold.«

Grundtvig havde fra første Færd god Forstaaelse af Kolds Virksomhed og regnede ham for en Hovedmand i den folkelige Oplysning. Han ønskede ogsaa, at alle hans Venner skulde lære at forstaa hans Værd. Derfor indførte han ham ved det store Vennemøde i September 1866 med de Ord: »Jeg har bedt Kold, den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand i Fyn, være saa god at fortælle os, hvorledes han kom ind paa sin frugtbare Løbebane, og hvorledes han be-tragter Skolesagen i det hele, baade Børneskolen og Skolen for de Voksne, og jeg vil da kun føje en Begæring til, som jeg ellers aldrig gør til nogen Taler, den nemlig, at han ikke vil fatte sig for kort; thi denne Mand har tiet saa længe, at han vistnok har en god Del at sige os, og vi har, tror jeg, ogsaa gode Stunder at høre.«

Kolds paafølgende Tale gjorde et stærkt Indtryk paa den talrige Forsamling, og fra den Tid blev det endnu mere almindeligt end før, at Præster og andre ansete Grundtvigianere gjorde Visit paa Dalum Højskole. Men de vendte ofte skuffede tilbage, for Kold satte ikke Pris paa slige flygtige Gæster. Han kunde endog behandle dem temmelig hensynsløst. Mod Præster var han i det hele yderst kritisk. Ja, han dristede sig til at sige om selve Fyns Biskop, Engelstoft: »Det er en lille Mand, der taler nogle smaa Ord, som

falder ned paa hans egen Vest og aldrig rækker videre!«

Grundvigionernes højre Fløj fandt Kold sær og sværmerisk i sin Tale om Folkelighed og Folke-aand. Men i jævneres Kredse voksede hans Indflydelse og Anseelse overordentligt meget i hans sidste Leveaar. De yngre Højskolemænd, der tog fat efter 1864, søgte gerne hans Raad og Vejledning. Ludvig Schrøder og H. Nutzhorn besøgte ham allerede i 1862 i Dalby. Men især blev Ernst Trier hans hengivne Lærling.

Sine varmeste Venner fik Kold dog i de fynske Friskolekredse, der for en stor Del var skabte ved hans Ord.

Den første Friskole havde han selv begyndt sammen med Poulsen Dal ved Siden af sin Folkehøjskole i Dalby paa Hindsholm. Men det varede ikke længe, inden ligesindede, kristelig vakte Bønder i andre Egne af Fyn fik Lyst til at faa deres Børn underviste paa samme Maade og søgte Raad hos Kold for at sætte det i Værk. Han gav dem da gerne Anvisning paa en eller anden Ungkarl, der havde besøgt hans Højskole og viist Anlæg for Gerningen.

Han ønskede ikke, at Vedkommende skulde have den lovbealede Uddannelse for Almueskolens Lærere. »De unge Mennesker,« sagde han engang, »som vil være Friskolelærere, bør ikke søge deres Uddannelse paa vore Seminarier. Eksamensaanden, som dær er raadende, kan ikke forliges med Friskolens Aand. Nej, de skal helst ty til en god Folkehøjskole, hvor Friskolens Aand er raadende. Naar de da dær har rustet sig til at tage fat, saa ser de ind til ældre Friskolelærere, som er i Gang med Sagerne, lærer noget af dem, og derefter begynder de. Men saa efter nogle Aars Forløb vil de føle Trang til at komme

nok en Gang paa Højskole. De veed da, hvad de mangler, og dette sidste Højskolebesøg kan blive meget frugtbart for dem.«

Man ser heraf, at Kold ikke stillede store Krav om Kundskab til sine Friskolelærere. Han udtalte ogsaa lejlighedsvis meget aabent, at en saadan Mand let kunde vide saa meget, som der hørte til at undervise Børn, og den Kundskab, han savnede, kunde han snart tilegne sig, naar han kun havde Kærlighed og Forstand nok til sin Gerning. Han lastede den Tankegang, at Børn skulde rustes med al den Visdom, som de kunde faa Brug for i Resten af deres Liv. Det var i hans Øjne langt vigtigere, at de blev holdt i det rette Forhold til Livet selv, saa at de gik ud af Børneskolen med Evne til selv at lære mere i Livets Skole. Men forøvrigt var Kold ingenlunde nogen Modstander af et dygtigt Arbejde, ogsaa fra Børnenes Side, i den fri Skole, naar det kun ikke gjorde noget Indgreb i Barnesjælens dybere Sider.

»Det gør ikke noget,« sagde han, »at vi overhører Børnene i Regning, Læsning, Landkort og slige Ting. Men de Ord, der tales til Hjertelivet, maa ikke pumpes op igen ved den utidige Overhøring. — Eksamen i Hjertesager er en skrækkelig Uting.«

Blandt de Friskoler, som rejste sig med Kolds Hjælp, maa det være nok at nævne nogle af de ældste.

I *Vejstrup* begyndte en almindelig Bondekarl, *Rasmus Hansen*, i 1856 en Skole i Gaardejer Christen Hansens Gaard uden anden særlig Fordanelse end den, han havde faaet ved en Vinters Ophold paa Dalby Højskole. — I *Sødinge* tog en anden af Kolds Elever, *Knud Rasmussen*, fat efter Præsten Jens Schjørring, som begyndte Friskolen i 1857. — *Ryslinge* Friskole blev ledet af Sønder-

nyden *Kristian Appel*, der var Seminarist fra Jælling og senere kom i Forbindelse med Kold. — *Højby Friskole* havde først i 1859—61 *Diderik Johansen* til Lærer. Han var een af Kolds dygtigste Elever. Efter ham fulgte den unge *Klaus Berntsen*, som Kold med Rette stillede store Forventninger til, og som mere end nogen anden Friskolemand skaffede sig Indflydelse i det offentlige Liv ved sin medfødte Evne til at føre »det levende Ord«. — Andre fynske Bøndersønner af Kolds Skole var *Hans Jakobsen* i Palleshave og *Hans Nielsen* i Stige. — *Morten Eskesen*, der var Friskolelærer i Rudme 1858—63 og derefter en Snes Aar i Odense, kan vel ikke kaldes Kolds Discipel, men blev dog meget paavirket af ham gennem mangeaarigt venligt Samarbejde. — Blandt de noget yngre »Koldunger« i Friskolens Tjeneste er der Grund til at nævne *Jørgen Petersen* i *Egebjerg*, *Knud Larsen* i *Vormark* og *Rasmus Knudsen* i *Baaring*.

Hos disse Mænd, hvoraf mange lever endnu, er Christen Kolds Minde trofast bevaret. I deres Kreds har den yngre Slægt kunnet møde den samme Aand, der virkede i ham. De har som han kunnet tage deres Kaar som Guds Gave og gøre deres Arbejde som en Gudstjeneste. Derfor har deres nøjsomme Hjem været rige paa Aandens Glæde, og Solen har skinnet underlig mildt i deres tarvelige Skolestuer.

Men alle mindes de med Taknemlighed, at det var Kold, som baade indvortes og udvortes satte dem i Gang. Hans Tale lærte dem, hvilken Kraft og Velsignelse der kan ligge i det jævne Ord, naar det føres med Aand og Hjertelag. Hans klare Øje saae, hvilken Evne de havde som Ordførere i det smaa. Han førte dem til de vakte Hjem, der trængte til deres Hjælp. Han gav mangan

Gang af sine smaa Midler hundrede Daler til den lille Friskole, som de begyndte.

Efter at Kold var flyttet til Dalum, holdt han ikke selv nogen Børneskole ved Siden af Højskolen. Her var der ingen Kreds, som trængte til hans Hjælp i saa Henseende, og desuden optog Skolearbejdet med de Voksne al hans Tid. Men desmere tænkte han paa at støtte Sagen i andre Kredse.

Et vigtigt Led i hans Arbejde for Børneskolen var de Lærermøder, som han, fra 1859, holdt paa sin Højskole i Sommerferien. Her samledes alle hans »smaa Friskolærere« og dertil ikke saa faa Lærere fra Højskolerne og fra de almindelige Almueskoler i fjorten Dage, og her hentede mange af dem, der ikke selv havde været hans Elever, uforglemmelige Indtryk, som bar Frugt i deres hjemlige Skolearbejde.

Da Kold var bleven halvhundrede Aar gammel, ægtede han en smuk og god ung Gaardmandsdatter ved Navn Kirstine eller Stine Jakobsen fra Fangel Sogn. Hun var den Gang kun 22 Aar gammel. Et Par Aar i Forvejen havde hun været Elev paa Dalum Højskole og havde senere været til Hjælp hos Marie Kold i Skolens Køkken.

Christen Kold talte meget jævnt om sit Ægteskab. Han gjorde sig ikke til af at være lidenskabelig forelsket i sin Hustru. Men de levede sammen i god Forstaaelse, og de to Døtre, han fik, var ham til daglig Glæde.

Det var dog kun en kort Tid, han kom til at leve med dem.

Allerede den 6. April 1870, da han kun var 54 Aar gammel, døde han efter længere Tids Skrøbelighed.

Paa Dødslejet dvælede hans Tanker som oftest ved den Livsgerning, som havde fyldt ham helt

i al hans Manddomstid. Een Gang ytrede han, at hvis Gud nu lod ham leve og komme til Kræfter igen, skulde han blive anderledes mild og kærlig end før. En anden Gang udtalte han det Haab, at han ogsaa i den anden Verden maatte blive brugt til at oplyse sine Medmenne-sker.

Et Par Dage, før han døde, sagde han til sin Præst, L. C. Hagen fra Kerteminde, som tog ham til Alters: »Gud har gjort det godt for mig i alle Ting.« — De Anfægtelser, han frygtede for at blive hjemsøgt af paa det sidste, blev han vistnok skaanet for. Med Døden for Øje ytrede han endnu: »Jeg er glad ved at gaa herfra. Naar vi kommer derop, vil alt blive klarere, — vi ser her kun som i et Spejl.«

Hans Jordefærd gik for sig under stor Delta-gelse, og mange skønne Vidnesbyrd om hans Be-tydning for det danske Folk blev aflagt ved hans Grav.

VI.

Slutning.

Christen Kolds enestaaende Evne til at paavirke Mennesker laa i den sjældne Myndighed, hvormed han førte Ordet.

Naar man taler med gamle Folk, der for mer end halvhundrede Aar siden har været hans Lærlinge, hænder det næsten altid, at de kommer med en ordret Gentagelse af et eller andet af hans Udsagn. »Kold sagde en Gang« — er en stadig forefaldende Vending i deres Fortælling. Undertiden er det et virkelig slaaende Ord, som de derefter anfører; men undertiden er det en temmelig almindelig Sætning, de gentager efter ham, saa at det slaaende kun er, at de endnu kan huske den ordret efter saa mange, mange Aars Forløb. — Man kan deraf drage den Slutning, at Kold havde Evne til at sige selv mindre vægtige Ting paa en Maade, som gav dem Vægt derved, at det var ham, der sagde dem. Og dette er vel næsten et stærkere Vidnesbyrd om hans aandelige Myndighed end de særlige Fyndord, som fortælles efter hans Mund.

Der var saa megen Virkelighed i hans Tale, at det, han sagde paa sin jævne, stille Maade, kom til at staa som en urokkelig Kendsgerning for hans hengivne Tilhørere. Mens tit de fagreste Foredrag med store Syner og ædle Følelser suser

som et Stormvejr eller sejler som en Sky i Solglans højt over Tilhørernes Hoveder, gik hans simple Ord med deres tarvelige Smaabilleder saa lige ind i danske Folks Sjæle, at de næsten altid udrettede noget derinde, satte Tankearbejdet paa nye Spor, varmede svage Følelser op til nyt Liv, ja, skabte et aandeligt Syn, som Hjertet aldrig siden vilde slippe.

Naar man vil søge at forklare sig denne hans Magt i Ordet, maa man tage Kolds medfødte Anlæg med i Regningen, men dog især agte paa, hvad han havde lært i sit Livs alvorlige Skole.

Kold havde ikke alene en skarp Forstand og en sjælden sund Sans i Arv fra sine Forældre, men ogsaa et Sind, der var anlagt for Idealisme af den Art, som man ofte møder det hos Jyderne »Nord for Lands Lov og Ret«. Det er, som om de rene Linjer i Landskabet og de letskyede Stemninger over Limfjordens Vige har sat deres Præg paa Folk, der er vokset op i de Egne. Noget klart, næsten nøgternt og dog fint afstemt, noget paa een Gang skarpt afgrænset og dog himmelstræbende synes Christen Kold at have baaret med sig ud i Verden som en naturlig Sjælsarv fra Thyland.

Men først efter at hans indre Liv har faaet sin aandelige Vielse ved det, han oplevede i sine Ungdomsaar paa Snedsted Seminarium, bliver den myndige Personlighed dannet, som siden modnes under mange Trængsler.

Da han hørte Peter Larsen Skræppenborg tale om Guds Kærlighed, blev der tændt en hellig Ild i hans Hjærte. Det gik ham, som han mange Aar efter svarede D. G. Monrad paa det Spørgsmaal, hvad han egentlig vilde med sin Skole: »Da jeg var atten Aar, lærte jeg at elske Gud og min Næste, og det var jeg saa glad ved, at jeg

dengang besluttede at anvende min Tid og mine Kræfter til at hjælpe min Næste tilrette med det samme.«

Denne Alterild blev Drivkraften i hele hans følgende Liv. Han følte sig kaldet af Gud til en særegen Gerning og søgte fra den Stund at hellige sig selv helt til Aandens Tjeneste.

Den Modstand, han mødte, først paa Mors og siden i Nordslesvig, gjorde ham mere fast i sit indre Kald, fordi den forebyggede, at han forspildte Aandens Gaver i selvisk Lyst til at lade sig høre. Den lange Ensomhed i Asien var som et Klosterliv, der afbrød alle Muligheder for en mere verdslig Løbebane og lærte ham til Gavns at trøste sig ved Aanden over alle Tab i denne Verden.

Han følte godt selv, at al den Glæde, han vandt i sin Skolegerning, var købt med det Offer, hans Liv blev, i Henseende til alle Verdens Nydelser.

Da J. L. Knudsen havde besøgt ham ved Lærermødet i Dalby i August 1859, skrev Kold, som nu ønskede ham til Medarbejder, i Januar 1860 bl. a. til ham: »Jeg længes — efter at vide, om du slaar dig sammen med os eller ej, og da først, hvad du egentlig synes om den Tinktur, der giver Livet den smukke Glans, du syntes saa godt om, da du var her. Thi da den er lavet af Selvfornægtelse og Opofrelse, er Frugten sødere end Træet og Roden, men saadant kan ikke skrives om. Det kendes og føles kun i det daglige Samliv, hvorfor du maa blive her en otte Dages Tid. Hermed vil jeg ikke sige, at vi lever et Hundeliv, men vel et Trosliv, som der hører et vist Mod til at beslutte sig til. Men er det først besluttet, saa er det værste forbi.«

Hvad der lettede Kold Førelsen af dette opofrende Liv i Aandens Tjeneste, var den store

Nøjsomhed, hvori han var opdraget i sit Barn-
domshjem. Heri havde han en god Arv, som blev
meget frugtbar i hans aandelige Virke.

Hvor der intet er, der kommer der intet. Men
hvor der er lidt, dær kan Gud lægge sin Vel-
signelse deri. Derfor skal vi agte vel paa de smaa
Ting! — Det var en Lærdom, Kold kendte fra
sit Hjem, og som han altid levede efter. Det var
en Tankegang, som ikke alene lod ham være til-
freds i smaa Kaar, men som gav det daglige
Livs smaa Hændelser en langt større Værdi for
ham end for det ødsle Verdensmenneske, og
gjorde ham skikket til at lære andre, at Nøjsom-
hed med Guds frygt er en stor Vinding. Man kan
trøstigt sige, at Kolds Lovprisning af det jævne
Liv har sparet vort Folk for mange Millioner
Kroners Udgift til værdiløst Kram, som ellers er
paa Mode. Hos ham lærte den danske Ungdom,
at det ædlest Aandsliv lader sig smukt forene
med gammeldags Tarvelighed i den ydre Færd.

Men det bedste, som han vandt ved at tage
selv det mindste som en Guds Gave, der kunde
bringe Velsignelse, var den Vægt, som det lagde
i hans Tale om alle Livets daglige Forhold. Det
gav Sjæl i hver Sætning, at den blev baaret af
en levende Tillid til Guds Forsorg i selv de
mindste Tilskikkelser.

Herved kan man vinde noget bedre Forstaaelse
af, hvorfor Kold kunde tale saa virkeligt og myn-
digt i al sin Jævnhed. Men til fuld Forstaaelse
hører der endnu, at man lægger Mærke til den
Tro paa Aanden, som bar al hans Tale.

Ligesom Kold havde en grundfæstet Tro paa
Guds Førelser i alle Livets andre Forhold, saa-
ledes byggede han som Ordfører altid paa, at
Guds Aand vilde bruge hans Tunge og ved hans
Ord udrette sin Gerning hos dem, der hørte det.

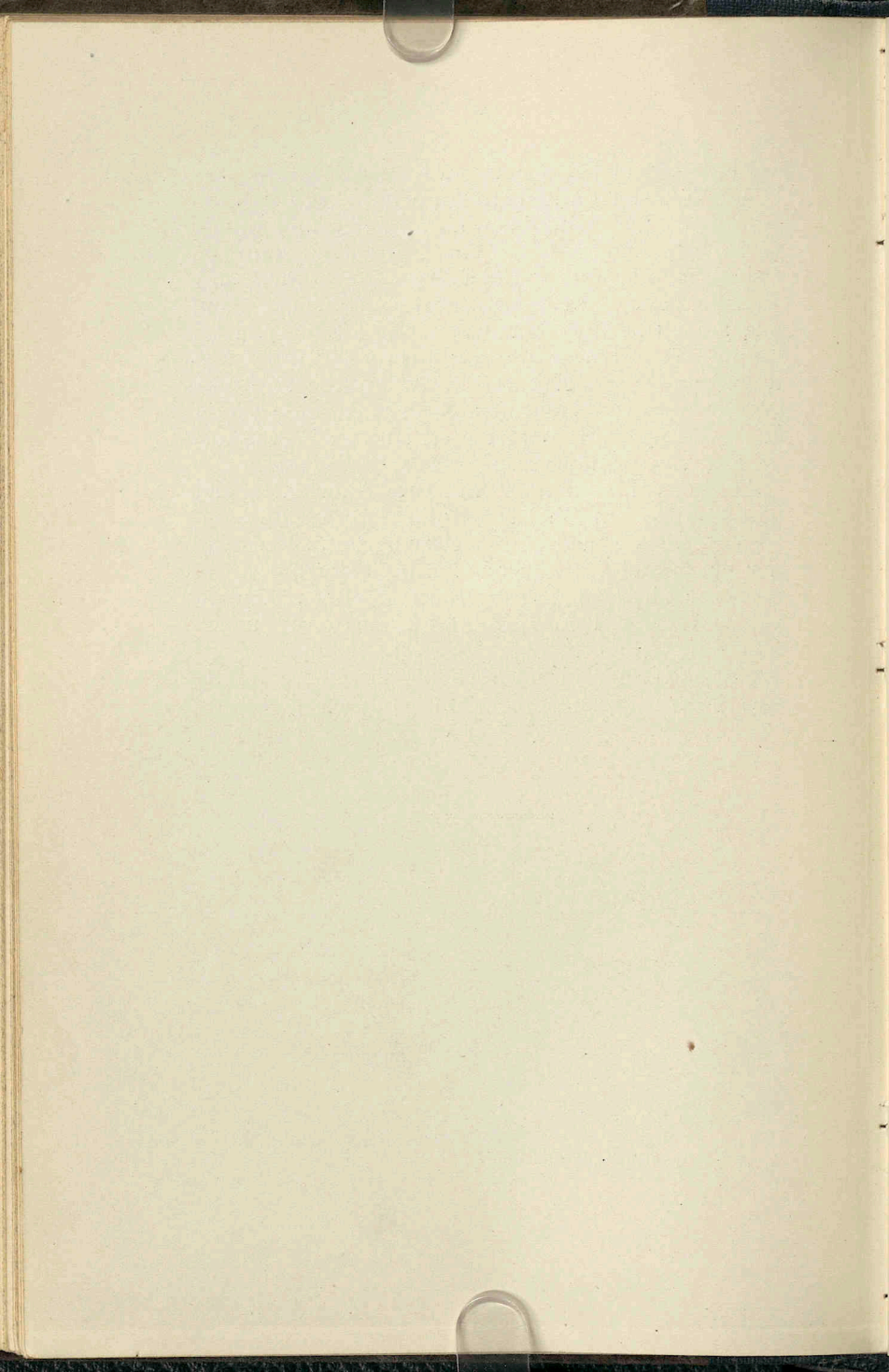
Han følte sig aldeles som Ordets Tjener og overlod det trøstigt til Gud, hvad det kunde virke. Den samme Tillid søgte han ogsaa at vække hos sine Tilhørere.

Da der en Gang var en Karl, der klagede over, at han saa daarlig kunde huske de gode Foredrag, han hørte, sagde Kold til ham: »Det skal De ikke være saa ked over. Naar vi lægger Drænrør ned i Jorden, saa maa vi sætte Mærkepæle for at vide, hvor de ligger, hvis vi en anden Gang vil tage dem op. Saadan gaar det ogsaa med døde Ord og Ord, der blot er talt til Hovedet, til Forstanden. Vil vi gemme dem, saa maa vi sætte Mærkepæle, det vil sige, vi maa fæstne dem i vor Hukommelse. Men lægger vi Korn ned i Jorden, saa behøver vi ikke at sætte Mærkepæle, det kommer jo op. Saadan gaar det ogsaa med levende Ord, der er talt til Hjertet, de gror deres stille Vækst. Vær De kun rolig! De gode Indtryk, De har faaet her paa Skolen, skal De nok faa Udbytte af. Og er der bestemte Ord af dem, De har hørt, som De siden i Livet faar Brug for, ja, saa vil de komme op hos Dem, naar den Tid kommer.«

Et kønt Eksempel paa, hvorledes Kold følte sig som Husholder over betroet Gods og ikke vilde regne noget for sit eget, giver følgende lille Historie, der er meddelt af een af hans gamle Elever: — Engang da Kold gik til Kirke en Søndag Formiddag, kom han til at tale med nogle Folk, der var i Færd med at læsse Sæd ude i deres Mark. De spurgte ham da blandt andet, om det egentlig var rigtigt af dem at køre Korn hjem paa en Helligdag. »Det maa I vel nok,« sagde Kold, »for det er vel jeres eget Korn. Men det Korn hjemme hos os, det er Vorherres, og han har givet os Lov til at være fri i Dag.«

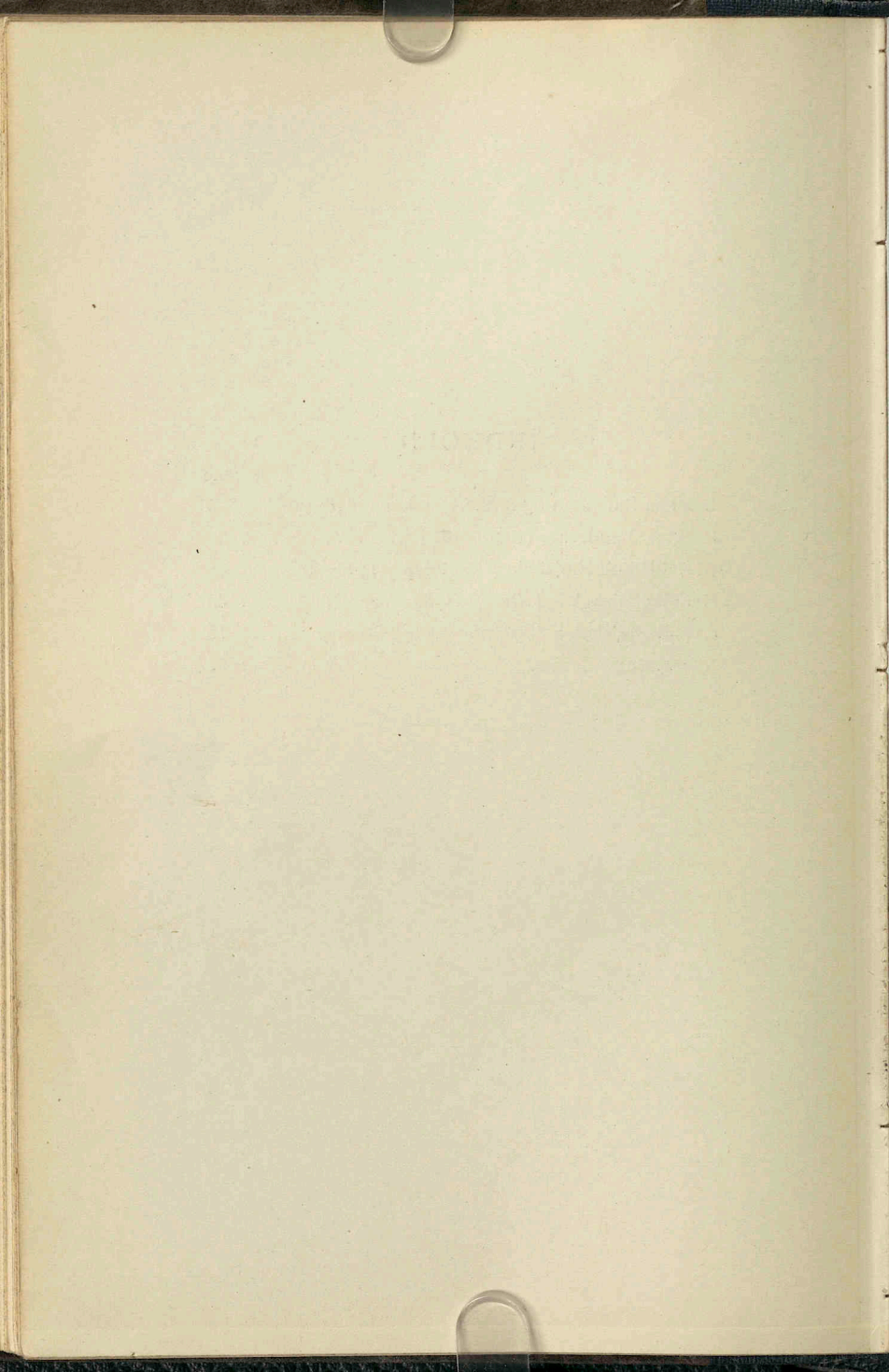
Et andet Træk, der viser, hvorledes Kold saae ind til Kærnen i alle daglige Forhold, er følgende: — Hans gode Ven, Peter Larsen, der nok kunde være lidt hensynsløs i sin Optræden, kom en Dag travende ind i Højskolens Stuer med sine Træsko paa. — »Tag de Træsko af!« sagde Kold paa sin stilfærdige Maade. — »Hvad for noget!« raabte Peter Larsen, »er dit Gulv for fint til at trædes paa?« — »Nej, mit Gulv er ikke for fint,« svarede Kold; »men min Søsters Arbejde er for godt til at trampes paa med snavsede Træsko.« — Det var jo hende, som vaskede Gulvet.

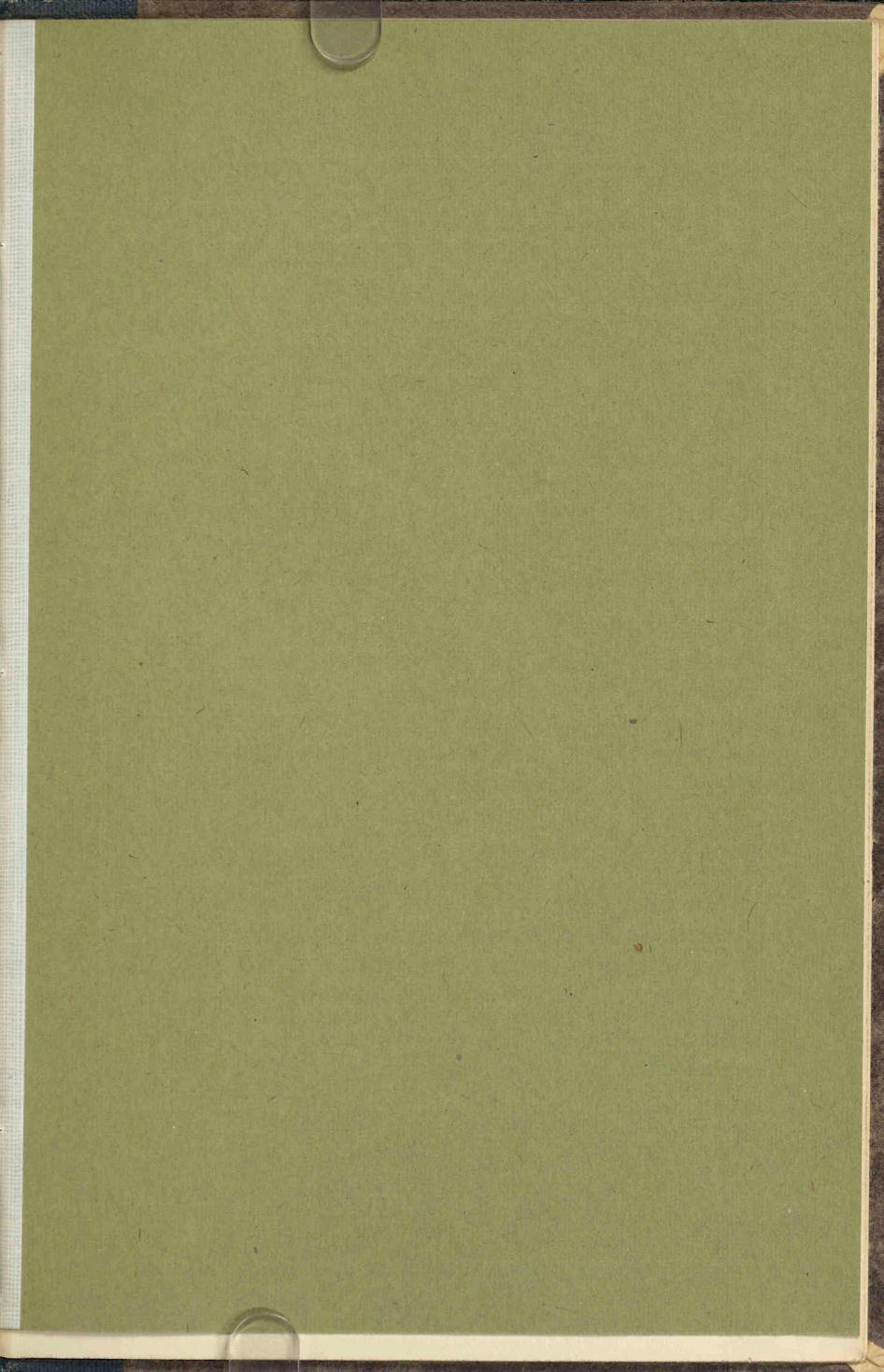
Af saadanne kønne Smaatræk fortælles der mangfoldige om Christen Kold. Der kunde samles en hel Bog med Optegnelser derom. Men hvad her er meddelt, vil forhaabentlig være nok til at give vor Tids Ungdom et Indtryk af, hvilken alvorlig Ordets Tjener Kold var, og hvor meget han har virket til ægte menneskelig Oplysning i vort Folk. Hans Minde fortjener visselig at holdes højt i Ære, ogsaa af de kommende Slægter!

INDHOLD

	Side
I. Hans Barndom og første Ungdom (1816—36) . . .	5
II. Hans Vandreaar (1836—48)	20
III. Kolds Folkehøjskole grundlægges (1848—52)	45
IV. Folkehøjskolen i Dalby (1853—62)	65
V. Folkehøjskolen i Dalum (1862—70)	75
VI. Slutning	92

FOLKETS FØRERE

En Række folkelige Levnedsskildringer

Udgivne af Folketingsmand, Højskolelærer FRED. NØRGAARD
og Forfatteren, Højskolelærer ANDERS UHRSKOV

FOLKETS FØRERE er Fællestitlen paa en Række Biografier af Mænd og Kvinder, danske og fremmede, der paa Samfundslivets forskellige Omraader har været i Besiddelse af Evner, Handlekraft og Storsyn, og som gennem deres Virken har sat Mærker i Folkets Udvikling.

FOLKETS FØRERE er ikke æstetiske Afhandlinger, men folkelige Skildringer, hvis Form og Størrelse netop gør dem egnede til at blive en god, sund og kundskabsgivende Læsning for baade unge og gamle i Tusinder af Hjem.

FOLKETS FØRERE udkommer med 6 Bøger om Aaret, hver paa ca. 100 Sider. Bøgerne fremtræder i stilfuld Udstyrelse, med Portræter trykt paa særskilt Papir og Omslagstegning af Maleren *Fr. Kraul*. Prisen er sat meget lavt, idet en enkelt Bog koster 1 Kr. 25 Øre, og en hel Række paa 6 Bøger koster i Subskription 6 Kr., altsaa 1 Kr. for hver Bog.

FOLKETS FØRERE vil i Løbet af
Vinteren 1915-16 bringe følgende Bøger:

VILHELM BIRKEDAL. Af Højskolelærer, cand. theol. *Johannes Monrad.*

BJØRNSTJERNE BJØRNSEN. Af Censor *P. A. Rosenberg.*

C. F. TIETGEN. Af Borgmester *Jacob Marstrand.*

C. BERG. Af Folketingsmand, Højskolelærer *Fred. Nørgaard.*

CHRISTEN KOLD. Af Højskoleforstander *H. Begtrup.*
(Udgivet i Anledning af 100 Aarsdagen for Kolds Fødsel).

J. C. la COUR. Af Statskonsulent *K. Hansen.*

De fem første Bøger er udkommet, den sidste vil foreligge omkr.
1. Marts 1916.

**GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG**

